

De hervorming van de wetboeken in strafzaken: een noodzakelijke sprong van de 19e naar de 21e eeuw

Damien VANDERMEERSCH

Advocaat-generaal bij het Hof van Cassatie

Rede uitgesproken op de plechtige openingszitting van het Hof van Cassatie op 1 september 2020

Dit artikel onderzoekt op kritische wijze de grote hervormingen die gaande zijn op strafgebied: het materieel recht, de procedure en de strafuitvoering. De auteur pleit voor de aanneming van de nieuwe wetboeken in strafzaken en nodigt zowel het Parlement als de actoren op het terrein uit om de uitdaging aan te nemen en deze teksten verder uit te werken en toe te passen ter vervanging van de vaak verouderde teksten die sinds lang niet meer zijn aangepast aan de noden van de huidige samenleving. Hij formuleert tevens enkele originele voorstellen.

*«La vraie générosité envers l'avenir consiste à tout donner au présent»
(Albert Camus)*

Met de gestage toename aan bijzondere wetten lijken onze wetboeken steeds meer op gezichtsbedrog: we hebben strafrecht, strafprocesrecht, strafuitvoeringsrecht, maar de gelijknamige wetboeken zijn we kwijtgeraakt. En toch ...

Toen België in 1830 onafhankelijk werd, erfde ons land de wetboeken uit de napoleontische tijd, namelijk, in strafzaken, het Wetboek van Strafvordering van 1808 en het Strafwetboek van 1810. Van meet af aan was het Nationaal Congres echter de mening toegedaan dat die wetboeken slechts een tijdelijke oplossing boden en dat de herziening ervan «binnen de kortst mogelijke tijd» diende plaats te vinden (art. 139, 11°, van de Grondwet van 7 februari 1831).

In 1834 werd een Commissie voor de herziening van het Strafwetboek samengesteld, waarin de hoogleraren J.J. Haus, voorzitter van de Commissie, en J.S.G. Nypels een vooraanstaande rol speelden. Uit hun werkzaamheden ontstond een nieuw Strafwetboek, dat werd uitgevaardigd bij de wet van 8 juni 1867¹.

Meer dan honderd jaar later bleek de hervorming van het Strafwetboek van 1867 andermaal noodzakelijk, wat leidde tot het KB van 6 april 1976 tot oprichting van een Commissie voor de herziening van het Strafwetboek². Deze Commissie werd eerst voorgezeten door M. Châtel, hoogleraar aan de VUB en toekomstig voorzitter van het Hof van Cassatie, en vervolgens door J. D'Haenens, hoogleraar aan de RUG en raadsheer bij het Hof van Cassatie.

De opdracht van de Commissie wordt gedefinieerd in art. 2 van het KB: «de Commissie zal verslag uitbrengen over de oriëntatie van de hervorming en zal vervolgens een voorontwerp van wet houdende een nieuw Strafwetboek, alsmede andere wetswijzigingen die ten gevolge van de voorgestelde hervorming nodig zouden zijn, aan Onze Minister van Justitie voorleggen». In juni 1979 stelde de Commissie haar «Verslag over de voornaamste grondslagen van de hervorming» voor³.

Bij KB van 8 april 1983⁴ werden R. Legros, eerste voorzitter van het Hof van Cassatie en gewoon hoogleraar aan de Vrije Universiteit Brussel, en J. D'Haenens, voornoemd, respectievelijk benoemd tot koninklijk commissaris en adjunct-koninklijk commissaris bij de hervorming van het Strafwetboek, en werd hun gevraagd om een voorontwerp van wet houdende een nieuw Strafwetboek alsook de door die hervorming vereiste wetswijzigingen aan de regering voor te stellen. In de aanhef van het koninklijk besluit werd vastgesteld dat de Commissie voor de herziening van het Strafwetboek een aantal denksporen had uitgewerkt waarover debat kon worden gevoerd en tevens oplossingen had voorgesteld met het oog op de invoering van een nieuw Strafwetboek, en dat de tijd rijp was om tot de redactie van een nieuw Strafwetboek over te gaan.

Twee jaar later overhandigde de koninklijk commissaris aan de minister van Justitie een voorontwerp van Strafwetboek, dat betrekking had op de regels van alge-

¹ C. VAN DEN WYNGAERT, S. VANDROMME en P. TRAEST, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Oud-Turnhout, Gompel & Svacina, 2019, 14.

² KB van 6 april 1976 tot oprichting van een Commissie voor de herziening van het Strafwetboek, BS 5 mei 1976, *Pasin.*, 1976, 735.

³ Commissie voor de Hervorming van het Strafwetboek, *Verslag over de voornaamste grondslagen van de hervorming*, Ministerie van Justitie, *Belgisch Staatsblad* 1979, 125 p.

⁴ BS 28 april 1983.

meen strafrecht (Boek 1) en op enkele bepalingen betreffende de strafuitvoering⁵. De tekst van dat voorontwerp werd vervolgens onderzocht door de Commissie voor de herziening van het Strafwetboek. Haar opmerkingen werden gepubliceerd in 1988⁶, maar deze werkzaamheden zijn zonder gevolg gebleven.

De hervorming van het Wetboek van Strafvordering bleek nog moeizamer te verlopen, ook al wordt het Wetboek van Strafvordering van 1808 beschouwd als één van de minst geslaagde napoleontische wetboeken, met onduidelijke passages, ingewikkelde terminologie en onnodige uitweidingen⁷. De rechtspraak, en inzonderheid die van het Hof, heeft talrijke lacunes in dat wetboek kunnen verhelpen, maar als gevolg daarvan berust het strafprocesrecht thans op een breed praetoriaans fundament⁸, dat amper nog te verenigen is met het legaliteitsbeginsel.

Nochtans werd de aanzet tot een nieuw wetboek gegeven met de wet van 17 april 1878 houdende de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering. Die aanzet heeft echter niet het gewenste gevolg gekend, zodat die voorafgaande titel in stand werd gehouden naast het napoleontische Wetboek van Strafvordering.

In 1962 werd prof. H. Bekaert aangesteld tot koninklijk commissaris en belast met de opmaak van een voorontwerp van hervorming van de strafprocedure. De werkzaamheden van de koninklijk commissaris leverden een belangrijke bijdrage aan de rechtsleer, maar resulteerden niet in een werkelijke hervorming van het Wetboek van Strafvordering⁹.

Ook tegen het einde van de twintigste eeuw en bij het begin van de volgende eeuw was er een reëel vooruitzicht op een nieuw Wetboek van Strafrechtspleging. Bij MB van 23 oktober 1991 werd de Commissie Strafprocesrecht opgericht, voorgezeten door M. Franchimont, hoogleraar aan de Universiteit de Liège, met als opdracht de problemen inzake de strafrechtspleging op te lijsten, prioritaire hervormingsvoorstellen te doen en, in een latere fase, een ontwerp van Wetboek van strafprocesrecht te schrijven¹⁰.

De Commissie Strafprocesrecht heeft eerst een voorontwerp opgesteld dat werd goedgekeurd in de vorm van de wet van 12 maart 1998 tot verbetering van de

strafrechtspleging in het stadium van het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek¹¹. Vervolgens is diezelfde commissie begonnen met de redactie van een nieuw Wetboek van strafprocesrecht. Haar werkzaamheden hebben geleid tot een ontwerptekst die werd bekendgemaakt op 1 oktober 2002¹². Een hierop gegrond wetsvoorstel werd ingediend in de Senaat op 13 januari 2014¹³ en vervolgens goedgekeurd op 1 december 2005¹⁴. De tekst werd hierna doorgestuurd naar de Kamer van Volksvertegenwoordigers¹⁵, maar is daar gestrand, aangezien de bespreking *sine die* werd verdaagd¹⁶.

Historisch gezien heeft de wetgever amper oog gehad voor het strafuitvoeringsrecht, omdat die aangelegenheid vooral onder de bevoegdheid van de uitvoerende macht ressorteerde en gereguleerd werd door besluiten en omzendbrieven¹⁷. De voorwaardelijke invrijheidstelling werd pas in 1998 vastgelegd in wetten, namelijk in de wet van 5 maart 1998 betreffende de voorwaardelijke invrijheidstelling¹⁸ en in de wet van 18 maart 1998 tot instelling van de commissies voor de voorwaardelijke invrijheidstelling. Momenteel wordt de materie van de strafuitvoering op zeer uiteenlopende wijze geregeld, met name door de basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, de wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden (uitvoeringsmodaliteiten van de vrijheidstraffen), de bepalingen van het Strafwetboek (uitvoering van de werkstraf, van de probatie en van het elektronisch toezicht) en de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie¹⁹.

Dit korte historisch overzicht noopt tot een verpletterende, ja zelfs bedroevende conclusie: in tegenstelling tot onze buurlanden heeft België op het gebied van strafza-

⁵ R. LEGROS, *Voorontwerp van Strafwetboek*, Brussel, *Belgisch Staatsblad* 1985, 231 p.

⁶ Commissie voor de herziening van het Strafwetboek, *Beschouwingen van de Commissie over het voorontwerp van Strafwetboek van de h. Robert Legros, koninklijk commissaris voor de hervorming van het Strafwetboek*, Ministerie van Justitie, 1988, 126 p.

⁷ C. VAN DEN WYNGAERT, S. VANDROMME en P. TRAEEST, o.c., 13.

⁸ P. TRAEEST, «Mijmeringen bij de hervorming van strafprocesrecht», in *De taal is gans het recht – Liber Amicorum Willy van Eeckhoutte*, Mechelen, Wolters Kluwer Belgium, 2018, 289.

⁹ P. TRAEEST, «De hervorming van de strafprocedure in België: hopelijk geen never ending story» in S. DEWULF (ed.), *La CVDW – Liber Amicorum Chris Van den Wyngaert*, Antwerpen, Maklu, 2017, 458.

¹⁰ P. TRAEEST, o.c., in *De taal is gans het recht – Liber Amicorum Willy van Eeckhoutte*, 90.

¹¹ BS 2 april 1998.

¹² Commissie Strafprocesrecht, Voorontwerp van Wetboek van strafprocesrecht, *Parl.St.* Kamer 2001-02, nr. 50-2043/001, en *Parl. St.* Senaat 2001-2002, nr. 2-1288/1. Dit voorontwerp werd besproken tijdens een colloquium dat op 31 januari 2003 werd gehouden in de Kamer (zie *Naar een nieuw Wetboek van strafprocesrecht. Handelingen van het colloquium gehouden in de Kamer van volksvertegenwoordigers op 31 januari 2003*, *Parl.St.* Kamer 2002-03, nr. 50-2043/002, en *Parl. St.* Senaat 2002-2003, nr. 2-1288/2).

¹³ Wetsontwerp houdende het wetboek van strafprocesrecht, *Parl.St.* Senaat 2003-2004, nr. 3-450/1.

¹⁴ *Parl.St.* Senaat 2005-06, nr. 3-450/21.

¹⁵ *Parl.St.* Kamer 2005-06, nr. 51-2138/001.

¹⁶ *Parl.St.* Kamer 2005-06, nr. 51-2138/004, p. 4; M. NÈVE, «La réforme de la procédure pénale, stop ou encore?», *JT* 2007, 55-56.

¹⁷ H. PENNE en P. VANDENBRUWAENE, «Strafuitvoering: het kneusje van de straffeten», rede uitgesproken op 3 september 2018, https://www.om-mp.be/sites/default/files/u1/pgantwerpen_2018.pdf, p. 8.

¹⁸ Wet van 5 maart 1998 betreffende de voorwaardelijke invrijheidstelling en tot wijziging van de wet van 9 april 1930 tot bescherming van de maatschappij tegen de abnormalen en de gewoontemisdadigers, vervangen door de wet van 1 juli 1994.

¹⁹ Y. VAN DEN BERGHE, «Het Belgische strafrecht: veel aandacht voor de vrijheidsbeneming en de vrijheidsbeperking», *NC* 2019, 3.

ken een «blanco» 20e eeuw zonder nieuw wetboek door-gemaakt, ondanks verschillende, maar één voor één mis-lukte, pogingen om deze toestand te verhelpen. Hoewel we al een heel eind gevorderd zijn in de 21e eeuw, moeten de rechtsactoren het nog steeds stellen met wetboeken uit de 19e eeuw. Die eenvoudige vaststelling volstaat als her-inning aan de noodzaak om onze strafrechtelijke basis-teksten dringend te herschrijven.

Het initiatief dat de minister van Justitie in die zin heeft genomen tijdens de voorgaande legislatuur, verdient dan ook alle lof. Meteen na zijn aantreden aan het hoofd van het departement Justitie heeft de Minister aangekon-digd dat hij grootschalige hervormingen wenste door te voeren, waaronder ook de invoering van een nieuw Straf-wetboek, een nieuw Wetboek van Strafprocesrecht en nieuwe wetten aangaande de strafuitvoering²⁰.

De eerste twee opdrachten werden toevertrouwd aan twee commissies van deskundigen, opgericht bij MB van 30 oktober 2015²¹. Zo werd de Commissie tot hervorming van het strafrecht²² belast «met het uitwerken van een oriëntatienota, die de hervorming van het Strafwetboek voorbereidt en van een voorstel van hervorming van het Strafwetboek»²³. In diezelfde zin werd de Commissie tot hervorming van het strafprocesrecht²⁴ belast «met het uitwerken van een oriëntatienota, die de hervorming van het Wetboek van Strafvordering voorbereidt, en van een voorstel van hervorming van het Wetboek van Strafvordering»²⁵. Tegelijkertijd heeft de minister van Justitie, in de schoot van zijn kabinet en met de steun van zijn adjunct-kabinetschef en zijn medewerkers, een voor-ontwerp van Wetboek van Strafwetboek uitgewerkt.

Ik wil thans de gelegenheid te baat nemen om een stand van zaken op te maken van de hervormingswerk-zaamheden en van de vooruitzichten die ze bieden.

I. De hervorming van het Strafwetboek

A. Chronologisch overzicht van de hervorming

De Commissie tot hervorming van het strafrecht (hier-na: «de hervormingscommissie»), die werd belast met het herschrijven van het Strafwetboek van 8 juni 1867, heeft de minister van Justitie op 15 oktober 2015 de nota «Naar een nieuw Strafwetboek» overhandigd, waarin de lei-dende beginselen en de hoofdpunten van de hervorming worden toegelicht. De krachtlijnen van de hervorming hadden in dit stadium hoofdzakelijk betrekking op de al-gemene regels en de beginselen van Boek 1 van het Straf-wetboek en werden door de Minister goedgekeurd.

Vervolgens heeft de hervormingscommissie de Mi-nister in 2016 een voorstel van voorontwerp van Boek 1 van het Strafwetboek, samen met een memorie van toe-lichting, kunnen voorleggen, dat de algemene regels en beginselen van het strafrecht bevat (en dat gewoonlijk het «algemeen strafrecht» wordt genoemd)²⁶. Na enkele wijzigingen²⁷ werd dit voorontwerp op 20 januari 2017 goedgekeurd door de Raad van ministers en vervolgens voorgelegd aan de afdeling wetgeving van de Raad van State, dat op 27 maart 2017 zijn advies nr. 60.893/3 uit-bracht²⁸.

De hervormingscommissie heeft haar werkzaamheden in de tussentijd toegespitst op de hervorming van Boek 2 en heeft in 2017 de verschillende teksten aan de Minis-ter kunnen voorleggen. Nadat de tekst nog *in extremis* op een aantal belangrijke punten was gewijzigd, werd hij op

²⁰ K. GEENS, *Justitieplan*, maart 2015 (raadpleegbaar op <https://www.koengeens.be/policy/justitieplan>).

²¹ MB van 30 oktober 2015 houdende oprichting van de Commis-sies tot hervorming van het strafrecht en van het strafprocesrecht, *BS* 29 december 2015.

²² De Commissie bestond uit Joëlle Rozie, hoogleraar aan de Univer-siteit Antwerpen, en de auteur van deze bijdrage, bijgestaan door Je-roen De Herdt, referendaris bij het Hof van Cassatie en postdoctoraal onderzoeker bij de Universiteit Antwerpen, Margot Taeymans, atta-ché bij de Dienst voor het Strafrechtelijk beleid van de FOD Justitie en Marie Debauche, attaché bij de Dienst Beginselen van Strafrecht en Strafprocesrecht van de FOD Justitie.

²³ Art. 1 van het MB van 30 oktober 2015. Er is een opvallende gelijke-nis tussen de opdracht van de Commissie en die welke in 1976 werd toevertrouwd aan de Commissie voor de herziening van het Strafwet-boek (art. 3 van het KB van 6 april 1976 – zie hierboven).

²⁴ De Commissie is samengesteld uit P. Traest, buitengewoon hoog-leraar aan de Universiteit Gent en advocaat, Y. Liégeois, eerste advo-caat-generaal bij het Hof van Beroep te Antwerpen; M.-A. Beernaert, hoogleraar aan de Université Catholique de Louvain en L. Kennes, ad-voocaat en docent aan de Université Libre de Bruxelles. R. Verstraeten, buitengewoon hoogleraar aan de KULeuven en advocaat, werd belast met de coördinatie van de werkzaamheden van de beide commissies en heeft actief deelgenomen aan de werkzaamheden van die commis-sie. Prof. P. Traest heeft uit de Commissie ontslag genomen op 4 ok-tober 2018. De Commissie werd tot december 2018 bijgestaan door mevrouw I. De Tandt, substituut procureur-generaal bij het Hof van Beroep te Gent (*Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-1239/001, 5).

²⁵ Art. 2 van het MB van 30 oktober 2015.

²⁶ Deze tekst werd in het Frans en in het Nederlands gepubliceerd: J. ROZIE en D. VANDERMEERSCH m.m.v. J. DE HERDT, M. DEBAUCHE en M. TAEYMANS, *Commissie voor de hervorming van het strafrecht. Voorstel van voorontwerp van Boek I van het Strafwetboek*, Brugge, die Keure, 2017, 179 p.; J. ROZIE en D. VANDERMEERSCH, avec le concours de J. DE HERDT, M. DEBAUCHE et M. TAEYMANS, *Commission de réforme du droit pénal – Proposition d'avant-projet de Livre 1er du Code pénal*, Dossier n° 24 de la Revue de droit pénal et de criminologie, Brussel, La Charte, 2017, 175 p.

²⁷ Die wijzigingen worden vermeld in J. ROZIE, D. VANDERMEERSCH, J. DE HERDT, M. DEBAUCHE en M. TAEYMANS, «La proposition d'avant-projet de nouveau Livre 1er du Code pénal», *JT* 2017, 129-134.

²⁸ Zie: J. ROZIE, D. VANDERMEERSCH, J. DE HERDT, M. DEBAUCHE en M. TAEYMANS, *ibid.*; J. ROZIE, D. VANDERMEERSCH, J. DE HERDT, M. DEBAUCHE en M. TAEYMANS, «Het voorstel van voorontwerp van nieuw Boek I Strafwetboek. Na 150 jaar eindelijk tijd om «de sprong» te wagen ...», *Nullum Crimen* 2017, 1 tot 9. Zie, voor een eerste kriti-sche commentaar bij de hervorming van Boek 1 van het Strafwetboek: C. GUILLAIN en D. SCALIA (coörd.), *La réforme du Livre 1er du Code pénal belge*, UB³, Brussel, Larcier, 2018, 217 p.; J. VANHEULE en F. VER-BRUGGEN, «Hink-stap-struikel naar het recht van morgen: ouderschap, deelneming en (een beetje) bestraffing in het nieuwe Boek 1 van het Strafwetboek» in *Straf- en Strafprocesrecht*, Themis School voor Postacademische Vorming, Vol. 110, Brugge, die Keure, 2019, 1-54.

26 juli 2018 goedgekeurd door de Raad van ministers en onmiddellijk voor advies naar de Raad van State doorgestuurd. De Raad van State heeft op 23 november 2018 zijn advies over het voorontwerp van Boek 2 bekendgemaakt (advies nr. 64.121/1 – 77 bladzijden).

De werkzaamheden van de Commissie, namelijk een aangepaste tekst van het voorontwerp van Boek 1 en een beknopte memorie van toelichting (waarbij rekening is gehouden met de adviezen van de Raad van State, de Hoge Raad voor de Justitie, academici, magistraten en advocaten), alsook de tekst van het voorontwerp van Boek 2 van het Strafwetboek, samen met een voorstel van memorie van toelichting dat rekening houdt met de opmerkingen die de Raad van State en de Hoge Raad voor de Justitie in hun adviezen hebben geformuleerd, werden integraal gepubliceerd in mei 2019²⁹.

Aan het einde van de legislatuur, op 13 maart 2019, hebben twee volksvertegenwoordigers een wetsvoorstel ingediend in het Parlement, dat de teksten van het voorontwerp bevatte zoals ze door de Commissie waren voorbereid maar door de regering waren gewijzigd³⁰. In het kader van de nieuwe legislatuur werd door vier parlementsleden op 24 september 2019 een identiek wetsvoorstel ingediend³¹. Begin 2020 hebben drie andere parlementsleden tevens een wetsvoorstel ingediend dat de tekst van de hervormingscommissie overneemt (zonder de wijzigingen van de regering)³².

Begin november 2019 ving de Commissie voor de Justitie van de Kamer haar werkzaamheden aan op grond van het wetsvoorstel nr. 55 417/001 en van de teksten van de hervormingscommissie, waarbij ze verschillende hoorzittingen met deskundigen en actoren in het veld heeft gehouden.

B. De krachtlijnen van de hervorming³³

De redactie van een nieuw Strafwetboek biedt de mogelijkheid om de bestaande regels te herschrijven met het

oog op een grotere coherentie en een betere leesbaarheid van de teksten. Toen de auteurs van de hervorming geconfronteerd werden met de erfenis van een wetboek uit de negentiende eeuw, dat in de loop der tijd een veelvoud aan gedeeltelijke en losstaande wijzigingen had ondergaan, zonder dat er ooit een volledige herziening had plaatsgevonden, leek het hun eenvoudiger om van een blanco blad te vertrekken en een nieuw, vereenvoudigd en coherent wetboek te schrijven op basis van de voorgaande voorontwerpen en van de moderne strafwetboeken van de buurlanden.

Volgens de memorie van toelichting vormen drie sleutelbegrippen de rode draad van de hervorming: accuraatheid, coherentie en eenvoud. De accuraatheid waarborgt de rechtszekerheid, de coherentie moet een evenwichtige toepassing van de rechtsregel op concrete situaties mogelijk maken, en een leesbare en eenvoudige regel is nodig voor degenen die deze moeten toepassen. Zo worden in het hervormingsontwerp van Boek 1 een aantal regels gecodificeerd, herschreven of vereenvoudigd. Dit geldt ook voor bepaalde strafbaarstellingen in Boek 2.

Voor een goede leesbaarheid werd aan alle hoofdstukken, afdelingen en wetsartikelen van het nieuwe wetboek een passende titel gegeven.

1° De tweeledige indeling van de misdrijven en de schrap-ping van het correctionaliseringsmechanisme

In het ontwerp wordt ervoor gekozen om enkel nog tegen misdrijven van enige ernst strafrechtelijk op te treden en om voortaan een tweeledige indeling van de misdrijven in misdaden en wanbedrijven te hanteren, waarbij het misdrijf op onaantastbare wijze aan een van die categorieën wordt gekoppeld door de bij wet bepaalde straf. Het hervormingsontwerp preciseert, met het oog op de rechtszekerheid en de afschaffing van het weinig geslaagde correctionaliseringsmechanisme, dat de vermindering van de straf, na toepassing van verzachtende omstandigheden, geen gevolg heeft voor de aard van het misdrijf.

De categorie van de misdaden wordt behouden, maar beperkt tot de zwaarste misdaden, namelijk die welke overeenkomstig de wet strafbaar zijn met een straf van niveau 8 (levenslange opsluiting) en met een straf van niveau 7 (twintig tot dertig jaar gevangenisstraf).

Alle andere misdrijven vallen rechtstreeks onder de categorie van de wanbedrijven, zonder dat er nog gebruik moet worden gemaakt van het kunstmatige correctionaliseringsmechanisme.

De categorie van de overtredingen wordt geschrapt, aangezien de thans voorgeschreven straffen geen proces rechtvaardigen. Dit betekent dat de huidige overtredingen gedecriminaliseerd worden dan wel, indien de wetgever het wenst, *geüpgraded* worden tot wanbedrijven waarvoor een straf van niveau 1 wordt opgelegd. De impact hiervan zal in elk geval erg beperkt zijn, aangezien

²⁹ J. ROZIE, D. VANDERMEERSCH en J. DE HERDT, m.m.v. M. DEBAUCHE en M. TAEYMANS, *Naar een nieuw Strafwetboek – Het voorstel van de Commissie tot hervorming van het Strafrecht*, Brugge, die Keure, 2019, 591 p.; J. ROZIE, D. VANDERMEERSCH en J. DE HERDT, avec le concours de M. DEBAUCHE et M. TAEYMANS, *Un nouveau Code pénal pour le futur. La proposition de la Commission de réforme du droit pénal*, Dossier nr. 27 de la Revue de droit pénal et de criminologie, Brussel, La Charte, 2019, 575 p.

³⁰ Wetsvoorstel tot invoering van een nieuw Strafwetboek. Boek 1 en Boek 2, *Parl.St.* Kamer 2018-19, nr. 54-3651/001.

³¹ Wetsvoorstel tot invoering van een nieuw Strafwetboek. Boek 1 en Boek 2, *Parl.St.* Kamer 2019, nr. 55-0417/001.

³² Wetsvoorstel tot invoering van een nieuw Strafwetboek (Boek 1 en Boek 2), *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-1011/001.

³³ Zie, wat dat betreft: J. ROZIE, D. VANDERMEERSCH en J. DE HERDT, m.m.v. M. DEBAUCHE en M. TAEYMANS, o.c., 2019, 591 p.; D. VANDERMEERSCH en J. ROZIE, «A quelques pas de ... Les lignes de force du projet de réforme du Code pénal» in V. FRANSEN en A. MASSET, *Actualités de droit pénal et de procédure pénale*, CUP Vol. 194, Luik, Anthemis, 2019, 12-43.

het huidige Strafwetboek slechts een gering aantal overtredingen strafbaar stelt.

2° De definitie van de basisconcepten van het strafrecht

De ontwerptekst beschrijft de bestanddelen van het misdrijf, namelijk het materieel bestanddeel, het schuldbestanddeel en het bestanddeel van wederrechtelijkheid.

Met betrekking tot het schuldbestanddeel (subjectief bestanddeel of moreel bestanddeel³⁴) is de omschrijving van de verschillende soorten schuldbestanddelen die het misdrijf kenmerken, gebaseerd op een pragmatische benadering die rekening houdt met de omvang van het bewijs dat door de vervolgende partij m.b.t. dat bestanddeel moet worden aangevoerd. Terwijl het gebrek aan voorzorg en voorzichtigheid momenteel nog betrekking heeft op elke vorm van onvoorzichtigheid of nalatigheid, waarbij zelfs de lichtste fout volstaat³⁵, stellen de auteurs van het ontwerp voor om het toepassingsgebied van de misdrijven waarvoor een dergelijk schuldbestanddeel in aanmerking wordt genomen, te beperken tot de gevallen van zware fout.

Uitgaande van de vaststelling dat de huidige toestand incoherent is, aangezien deze gekenmerkt wordt door een veelvoud aan verzwarende omstandigheden waarvan echter een groot aantal ook geneutraliseerd worden door verzachtende omstandigheden, werd er voorgesteld om een fundamenteel onderscheid te maken tussen enerzijds «verzwarende bestanddelen» en anderzijds «verzwarende omstandigheden». Voor de eerste categorie moet de wetgever zodoende de onmiddellijk toepasselijke straf voor het verzwaarde misdrijf vaststellen, door dat misdrijf met één of meer trappen in de straffenschaal te doen stijgen t.a.v. het gewone misdrijf, waardoor dat verzwaarde misdrijf haast wordt verhoogd tot de rang van een autonome strafbaarstelling. Wat de verzwarende omstandigheden uit de tweede categorie betreft («omstandigheden die de rechter in aanmerking moet nemen bij het maken van zijn keuze en het vaststellen van de strafmaat, zonder dat hij een straf van een hoger niveau mag opleggen»), moet de wetgever deze t.a.v. de basisstrafbaarstellingen verwoorden indien hij wenst dat de rechter ze bij het vaststellen van de straf in het wettelijk bepaalde strafniveau in aanmerking neemt.

De nieuwe tekst maakt een duidelijk onderscheid tussen rechtvaardigingsgronden, schuldonthefingsgronden, gronden van niet-toerekeningsvatbaarheid en verschoningsgronden. Die begrippen worden voortaan in het

wetboek gedefinieerd, waarbij met name de rechtspraak van het Hof van Cassatie als inspiratiebron heeft gediend.

De ontwerptekst herdefinieert tevens de begrippen strafbare poging en strafbare deelneming.

Een nieuwe definitie van de strafbare poging³⁶ wordt voorgesteld teneinde het vrijwillig terugtreden te omschrijven als een persoonlijke strafontheffende verschoningsgrond en niet meer als een negatief bestanddeel van de poging³⁷. De bepaling neemt ook de aanzetting tot het plegen van het misdrijf op, door het op vasthoudende en zekere wijze voorstellen, aanbieden van of aanzetten tot een misdrijf te plegen strafbaar te stellen met een straf van niveau 5 of hoger³⁸.

Het hervormingsontwerp, dat eerst definieert wat onder daderschap moet worden verstaan, bepaalt de verschillende deelnemingswijzen, waarbij het ontwerp het ondoeltreffende onderscheid tussen mededaders en medeplichtigen opheft. Er wordt uitdrukkelijk bepaald wat onder strafbare deelneming wordt verstaan, namelijk dat de deelnemer op betekenisvolle wijze heeft bijgedragen tot het plegen van het misdrijf op één van de in de wet bepaalde wijzen. De ontwerptekst geeft ook een wettelijke grondslag aan de zogenaamde «Goktepe»-rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, door te bepalen welk subjectief bestanddeel in de persoon van de deelnemer aan het misdrijf wordt vereist om het objectief verzwarend bestanddeel of de objectieve verzwarende omstandigheid jegens hem in aanmerking te kunnen nemen.

De tekst van de hervorming stelt voor om een nieuwe algemene strafverminderende verschoningsgrond in te voeren, namelijk «het noodweerexces»: dit begrip heeft betrekking op gevallen waarin de dader zich in een situatie van wettige verdediging bevindt maar de gestelde verdedigingshandelingen, ten gevolge van de hevige emoties die door de aanval worden opgeroepen, ingrijpender zijn dan datgene wat voor zijn verdediging noodzakelijk was of het door de wettige verdediging vereiste evenredige karakter te boven gaan³⁹.

Aangezien de regels die momenteel van toepassing zijn op de samenloop van misdrijven bijzonder ingewikkeld zijn en een bron van rechtsonzekerheid uitmaken, en het begrip eenheid van opzet, vermeld in art. 65 Sw., een variabel begrip is dat aan de onaantastbare beoordeling van

³⁴ De algemene beginselen van het strafrecht vereisen voor elk misdrijf een moreel bestanddeel waarvan de bewijslast rust op het openbaar ministerie en, eventueel, op de burgerlijke partij (Cass. 27 september 2005, AR nr. P.05.0371.N, *Arr.Cass.* 2005, nr. 461).

³⁵ Cass. 12 september 2007, AR nr. P.07.0804.F, *Arr.Cass.* 2007, nr. 402.

³⁶ «De poging tot misdrijf is strafbaar wanneer het crimineel voorneemen van de dader zich door een begin van uitvoering heeft geopenbaard. Wie terugtreedt wegens omstandigheden afhankelijk van zijn wil, is niet strafbaar. De vrijwillige terugtred werkt enkel door naar de deelnemer indien wat hem betreft aan de toepassingsvoorwaarden is voldaan» (art. 10, § 1, van het voorstel van de Commissie).

³⁷ J. ROZIE en D. VANDERMEERSCH m.m.v. J. DE HERDT, M. DEBAUCHE en M. TAEYMANS, o.c., 2017, 58 tot 62.

³⁸ De voorgeschreven straf is een straf van het tweede strafniveau, dat lager is dan dat wat bepaald is voor het voltooid misdrijf.

³⁹ J. ROZIE en D. VANDERMEERSCH m.m.v. J. DE HERDT, M. DEBAUCHE en M. TAEYMANS, o.c., 2017, 108-111.

de rechter wordt overgelaten, hebben de auteurs van de ontwerptekst ervoor gekozen om het huidige onderscheid tussen de meerdaadse samenloop en het collectief misdrijf op te geven en enkel nog het onderscheid tussen de eendaadse samenloop en de meerdaadse samenloop in aanmerking te nemen. Bij eendaadse samenloop verandert er m.b.t. de hoofdstraf niets: de zwaarste straf wordt opgelegd. Bij meerdaadse samenloop wordt voortaan een uniforme reglementering gehanteerd, waarbij in sommige gevallen absorptie de regel is en in andere gevallen de straf met een niveau kan worden verhoogd. Bijkomende straffen kunnen in de regel worden gecumuleerd binnen de grenzen van de wet.

De hervormingscommissie stelt voor om in het toekomstige wetboek de algemene recidive te schrappen en enkel nog de bijzondere, tijdelijke en facultatieve recidive in aanmerking te nemen⁴⁰. Art. 63 van het ontwerp bepaalt de regel die van toepassing is op de gevallen waarin de wetgever het nodig acht de bijzondere recidive te bestraffen (die gevallen zullen uitdrukkelijk worden bepaald in Boek 2 of in de bijzondere wetten): in geval van recidive zal de straf van niveau 1, 2, 3, 4 of 5 met een niveau kunnen worden verhoogd.

3° De doelstellingen van de straf

Aangezien het strafrecht gebaseerd is op het concept van de straf, lijkt het logisch om in een strafwetboek de doelstellingen van de straf te omschrijven. De Commissie-Holsters heeft hierover een uitgebreide denkoefening gehouden. De rechter kan bij de keuze voor de straf en de bepaling van de strafmaat dus niet buiten de doelstellingen van de straf. Ze zijn aldus onlosmakelijk verbonden aan het denkproces van de rechter dat uiteindelijk tot een uitspraak over de straf leidt⁴¹.

Art. 28 van het voorontwerp omvat de vier doelstellingen die reeds door de Commissie-Holsters werden geformuleerd, na enkele aanpassingen en met toevoeging, op voorstel van de Raad van State, van het proportionaliteitsbeginsel. Zo dient de rechter bij het bepalen van de straf en de strafmaat de volgende doelen na te streven: 1° uiting geven aan de maatschappelijke afkeuring t.a.v. de overtreding van de strafwet; 2° het bevorderen van het herstel van het maatschappelijk evenwicht en van het herstel van de door het misdrijf veroorzaakte schade; 3° het bevorderen van de maatschappelijke re-integratie

en rehabilitatie van de dader; 4° het beschermen van de maatschappij; 5° het zoeken, binnen de grenzen van de wet, naar een rechtvaardige proportionaliteit tussen het misdrijf en de opgelegde straf.

Overeenkomstig het voorgestelde art. 28 wordt de op te leggen straf begrensd door de beginselen van subsidiariteit en proportionaliteit, maar ook door het beginsel van de beperking van de schadelijke gevolgen van de straf. Volgens die beginselen mag er geen strafrechtelijk optreden plaatsvinden indien dat meer schade dreigt te veroorzaken dan het misdrijf zelf: het strafrechtelijk optreden is enkel gerechtvaardigd wanneer alle andere vormen van maatschappelijke reactie beproefd zijn, en er dient slechts een beroep te worden gedaan op de strengste straffen wanneer alle zachtere vormen van strafrechtelijke reactie beproefd zijn⁴². In dat opzicht moet de gevangenisstraf de laatst mogelijke straf zijn.

4° Een nieuwe architectuur van de straffen – de strafniveaus

Het ontwerp, dat hiervoor met name gebaseerd is op het Sociaal Strafwetboek, legt, vanwege de duidelijkheid en de coherentie, een nieuwe schaal van hoofdstraffen vast, onderverdeeld per niveau, zowel voor de criminele straffen als voor de correctionele straffen (voor de criminele straffen zijn dat niveaus 7 en 8 en voor de correctionele straffen niveaus 1 tot 6). Ook de strafverminderingen met toepassing van verzachtende omstandigheden, zoals bepaald in het huidige art. 80 Sw., zijn opgenomen in de bepalingen betreffende die nieuwe straffenschaal: voor elk strafniveau wordt eerst de toepasselijke straf zonder verzachtende omstandigheden vermeld en daarna de toepasselijke straf met aanneming van verzachtende omstandigheden.

De op rechtspersonen toepasselijke straffen worden in niveaus onderverdeeld, namelijk de straffen van niveau 7 en 8 voor de criminele straffen en de straffen van niveau 1 tot 6 voor de correctionele straffen.

Voor de bijzondere wetten wordt in een overgangsrecht met een conversiemechanisme voorzien, in afwachting van een herziening van de straffen waarin die wetten voorzien⁴³.

5° Flexibiliteit bij de keuze van de straf en invoering van nieuwe straffen

Het ontwerp van hervorming streeft naar een diversificatie van de straffen om, met name, de uitspraak van een vrijheidsstraf zoveel mogelijk te voorkomen.

De straf onder elektronisch toezicht, de werkstraf en de probatiestrif worden beschouwd als autonome straffen

⁴⁰ J. ROZIE, D. VANDERMEERSCH en J. DE HERDT m.m.v. M. DEBAUCHE en M. TAEYMANS, o.c., 2019, 21.

⁴¹ Commissie «strafuitvoeringsrechtbank, externe rechtspositie van gedetineerden en straftoemeting», voorontwerp van wet tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering, het Strafwetboek, de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie en de wet van 5 augustus 1992 op het politieambt met het oog op de aanpassing van de straftoemeting en de motiveringsplicht en met het oog op de aanpassing van de reactie- en sanctiemodaliteiten van de strafrechter, memorie van toelichting, 22.

⁴² J. ROZIE en D. VANDERMEERSCH, m.m.v. J. DE HERDT, M. DEBAUCHE en M. TAEYMANS, o.c., 2019, 98.

⁴³ J. ROZIE en D. VANDERMEERSCH, m.m.v. J. DE HERDT, M. DEBAUCHE en M. TAEYMANS, o.c., 2017, 97.

van niveau 2 en kunnen, bij aanneming van verzachtende omstandigheden, ook worden opgelegd voor misdrijven die strafbaar zijn met straffen van niveau 3 tot 6. In dit opzicht worden ze op hetzelfde niveau geplaatst als de andere straffen van niveau 2. De werkstraf en de probatie zijn tevens straffen van niveau 1 wanneer ze van kortere duur zijn. Voor het toekennen van de opschorting wordt de voorwaarde inzake de gerechtelijke antecedenten geschrapt⁴⁴. De Commissie raadt voorts ook aan om de – steeds – facultatieve herroeping onder de beslissingsbevoegdheid van de strafuitvoeringsrechtbank te plaatsen, zodat kan worden voorkomen dat vanuit een automatisme uitspraak wordt gedaan en de rechtbank in staat wordt gesteld om een beslissing te nemen op grond van de concrete situatie van de veroordeelde.

De hervormingscommissie, die zich hiervoor baseert op de artt. 24 tot 28 van het voorontwerp van de Commissie-Holsters⁴⁵, stelt de invoering, in het Strafwetboek, van de straf van behandeling voor, die wordt opgelegd aan de pleger van een misdrijf die hiervoor wel strafrechtelijk verantwoordelijk is gesteld, maar niet aan de interneringsvoorwaarden voldoet en wiens verantwoordelijkheid bovendien wordt beperkt door een geestesstoornis of een ander psychisch of medisch ziektebeeld dat in een oorzakelijk verband staat met het gepleegde misdrijf. Die vrijheidsstraf vertoont veel gelijkenissen met de internering, voor wat de uitvoering ervan betreft, maar ook met de gevangenisstraf, voor wat de beperkte duur ervan betreft. De regering heeft echter beslist om deze nieuwe straf niet in de goedgekeurde tekst op te nemen.

Het hervormingsvoorstel voert tevens een nieuwe geldstraf in, die bestaat in de veroordeling tot een bedrag dat wordt vastgesteld op basis van het voordeel dat de delinquent met het plegen van het misdrijf heeft verkregen of hoopte te verkrijgen. Deze straf heeft tot doel de delinquent die een bepaald voordeel najaagt geldelijk te straffen, om hem te doen inzien dat misdaad niet loont en om een straf uit te spreken die in verhouding staat tot het door de dader beoogde voordeel. Die facultatieve straf kan worden uitgesproken als hoofdstraf van niveau 1 of als facultatieve bijkomende straf.

In navolging van koninklijk commissaris Legros⁴⁶ heeft de hervormingscommissie voorgesteld om een ver-

menigvuldigingsfactor toe te passen op het bedrag van de geldboete, afhankelijk van de financiële mogelijkheden van de veroordeelde, teneinde bij de gevolgen van de geldboete een grotere gelijkheid tussen de rechtzoekenden te verzekeren. Dat voorstel werd door de regering echter niet in overweging genomen.

In de ontwerptekst wordt tevens voorgesteld om de toepassing van de veroordeling door schuldigverklaring te verruimen: deze straf is een straf van niveau 2 (die ook van toepassing is bij aanneming van verzachtende omstandigheden, voor misdrijven die bestraft worden met straffen van niveau 3 tot 6) of niveau 1, maar kan ook op algemene wijze worden toegepast wanneer de rechter oordeelt dat de hem voorgelegde feiten minder ernstig zijn of dat er sinds het gepleegde misdrijf zoveel tijd is verstreken dat het niet opportuun is om een andere straf uit te spreken.

De tekst biedt de rechter ten slotte ook de algemene mogelijkheid om een bijkomende straf van het verval van het recht tot sturen op te leggen voor een duur van minimum zes maanden tot maximum vijf jaar, wanneer een motorrijtuig gediend heeft of bestemd was tot het plegen van het misdrijf of tot het verzekeren van de vlucht.

Het palet aan straffen die van toepassing zijn op rechtspersonen en eveneens in niveaus zijn onderverdeeld, wordt uitgebreid met, inzonderheid, de invoering van de dienstverleningsstraf ten gunste van de gemeenschap tot beloop van een welbepaald bedrag, de probatiestraf of nog de straf van uitsluiting van het recht om voor overheidsopdrachten in te schrijven.

6° Een nieuwe structuur en een andere presentatie van de strafbaarstellingen in Boek 2.

Boek 2 wordt geacht de strafbaarstellingen te bevatten die een bedreiging vormen voor de stabiele waarden en de meest essentiële rechtsgoederen van de maatschappij. Het weerspiegelt in belangrijke mate de waarden en normen die, volgens de wetgever, in onze maatschappij duurzaam beschermd moeten worden⁴⁷. Bijgevolg worden hierin sommige misdrijven opgenomen die in bijzondere wetten strafbaar zijn gesteld (zoals de antidiscriminatie-wetten, de mensenhandel, de misdrijven inzake de niet-naleving van rechterlijke beslissingen ...).

Boek 2 kreeg een nieuwe architectuur, waarin de misdrijven worden geordend op grond van drie criteria, namelijk het door het misdrijf aangetaste belang of rechts-

⁴⁴ Momenteel mag de beklaagde, om het gewone uitstel of het probatieuitstel van de strafuitvoering te kunnen genieten, nog niet eerder zijn veroordeeld tot, respectievelijk, een straf van meer dan twaalf maanden of een gevangenisstraf van meer dan dertien jaar (art. 8, § 1, eerste en tweede lid, van de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie).

⁴⁵ Rapport final de la Commission «Tribunaux de l'application des peines, statut juridique externe des détenus et fixation de la peine – Deuxième partie – Fixation de la peine», Eindverslag van de Commissie «Strafuitvoeringsrechtbanken, externe rechtspositie van gedetineerden en straftoemeting», Deel II – Straftoemeting, 39 en 40.

⁴⁶ R. LEGROS, *Voorontwerp van Strafwetboek*, Brussel, *Belgisch Staatsblad*, 1985. Art. 109 van het voorontwerp van de Commissaris bepaalde: «Het bedrag van de geldboete wordt vastgesteld naar verhouding

van de inkomsten en de lasten van de veroordeelde, zoals die onder meer blijken uit fiscale bescheiden. Daartoe bepaalt de rechter eerst, binnen de perken van de wet, het normale bedrag van de geldboete in overeenstemming met de ernst van het feit, teneinde gelijkheid van bestraffing te verzekeren en past daarop vervolgens een vermenigvuldigingsfactor toe die niet hoger mag zijn dan zeven, teneinde de gelijkheid van uitwerking van straf te verzekeren.»

⁴⁷ J. ROZIE, D. VANDERMEERSCH en J. DE HERDT, m.m.v. M. DEBAUCHE en M. TAEYMANS, o.c., 2019, 150.

goed, de omvang van de door het misdrijf veroorzaakte schade en de mate van schuld van de dader aan het misdrijf (opzettelijk of onopzettelijk misdrijf). Deze indeling, die op bepaalde vlakken weliswaar arbitrair kan lijken, beantwoordt aan de wil om in Boek 2 gestalte te geven aan het crimineel beleid en aan de waardenschaal die in een welbepaalde maatschappij wordt gehanteerd⁴⁸.

Titel I betreft zodoende de ernstige schendingen van het internationaal humanitair recht (genocide, misdaden tegen de mensheid, oorlogsmisdrijven en gedwongen verdwijningen).

Titel 2 omvat de misdrijven tegen de persoon: misdrijven tegen het leven, foltering en onmenselijke en ontorende behandeling, misdrijven tegen de fysieke of psychische integriteit, misdrijven tegen de individuele vrijheid, misdrijven tegen de persoonlijke rust en de morele integriteit, aantasting van de menselijke waardigheid, misbruik van de kwetsbare positie van het slachtoffer, misdrijven inzake het in gevaar brengen van personen, misdrijven tegen het privéleven van personen en, ten slotte, misdrijven tegen de burgerlijke staat en de lijkbezorging.

Titel 3 omvat de misdrijven tegen de openbare veiligheid: terrorisme, aanslag op en samenspanning tegen de burgerlijke vrede, vorming van gewapende groepen, verenigingen met het oog op het plegen van een misdrijf en criminele organisatie, externe beveiliging van kernmateriaal en schending van havengebieden.

Titel 4 betreft de valsheden (bescherming van de munt en andere veiligheidskenmerken, valsheid in geschriften of op andere duurzame dragers, aanmatiging van functies of titels).

Titel 5 omvat de misdrijven tegen het vermogen, namelijk de misdrijven m.b.t. de onrechtmatige toe-eigening van goederen, de misdrijven inzake de beschadiging en vernieling van goederen en de misdrijven betreffende informaticasystemen).

Titel 6 bestraft de economische misdrijven (overtredingen van de wetten op loterijen en misdrijven betreffende nijverheid en koophandel).

Titel 7 omvat de misdrijven tegen de Staat en zijn functioneren: misdrijven tegen de staatsordening en de staatsmachten, misdrijven tegen de landsverdediging en de essentiële belangen van België, misdrijven tegen de internationale betrekkingen, ambtsmisdrijven, misdrijven tegen de rechtsbedeling en belemmering van openbare werken.

De verschillende titels van Boek 2 worden voorafgegaan door een voorafgaande titel met een reeks definities van de begrippen die van toepassing zijn op de bepalingen van Boek 2 (zoals de definitie van begrippen als «minderjarige», «kwetsbare persoon», «in de uitoefening

van zijn functie», «integriteitsaantasting van de eerste graad», «in het openbaar», «bij nacht» ...).

Met het oog op een duidelijkere en eenvoudigere tekst werd heel veel herschreven teneinde de leesbaarheid te bevorderen en een meer coherente presentatie te verkrijgen. Zo werd de gebruikte terminologie zoveel mogelijk aangepast en gemoderniseerd. Elke titel, net als elk hoofdstuk en zelfs elk wetsartikel werd van een titel voorzien.

Gelet op de verschillende schuldbestanddelen die in Boek 1 gedefinieerd worden en de noodzaak om een einde te maken aan de huidige onzekerheid over het moreel bestanddeel van bepaalde strafbaarstellingen, hebben de auteurs van het ontwerp het schuldbestanddeel van elk misdrijf uitdrukkelijk gedefinieerd.

Ten gevolge van het nieuwe onderscheid dat in Boek I wordt gemaakt tussen verzwarende bestanddelen en verzwarende omstandigheden, werd de tekst ervan herzien om, waar nodig, de verzwarende omstandigheden te identificeren van de eerste categorie, die voortaan «verzwarende bestanddelen» worden genoemd (en die tot een verhoging van het strafniveau leiden), en die van de tweede categorie (verzwarende omstandigheden die door de rechter moeten worden beoordeeld bij het bepalen van de straf).

Ten slotte, en als gevolg van de schrapping van de algemene recidive, werden aan de tekst de gevallen toegevoegd waarin een bijzondere recidive in aanmerking moest worden genomen.

Bij het bepalen van de toepasselijke straf, die voortaan door een strafniveau wordt vastgesteld, werd rekening gehouden met de huidige systematische correctionalisering van de meeste misdaden.

7° De invoering van enkele nieuwe strafbaarstellingen

De redactie van een nieuw Strafwetboek biedt de gelegenheid om enkele nieuwe strafbaarstellingen in te voeren, met name onder impuls van het internationaal recht.

Om beter te voldoen aan de verplichtingen voortvloeiend uit de ratificatie van het Internationaal Verdrag inzake de bescherming van alle personen tegen gedwongen verdwijning, stelt de tekst de gedwongen verdwijning strafbaar wanneer ze door vertegenwoordigers van de Staat of op hun aanstichten of met hun goedkeuring wordt gepleegd.

Ook de verkoop van kinderen wordt thans in het Strafwetboek strafbaar gesteld. Het Facultatief Protocol bij het Verdrag inzake de rechten van het kind, inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpor-nografie, aangenomen te New York op 25 mei 2000 en geratificeerd door België op 17 maart 2006, verbiedt de verkoop van kinderen en verplicht de Staten die partij zijn bij het Protocol om er met name op toe te zien dat de verkoop van kinderen, zoals deze in het Protocol wordt omschreven, strafbaar wordt gesteld, ongeacht of het misdrijf in eigen land dan wel grensoverschrijdend, indi-

⁴⁸ J. ROZIE, D. VANDERMEERSCH en J. DE HERDT, m.m.v. M. DEBAUCHE en M. TAEYMANS, o.c., 2019, 156-157.

vidueel dan wel in georganiseerd verband wordt gepleegd (artt. 1 tot 3 van het Protocol). Het hervormingsontwerp stelt op grond van dit Protocol de verkoop van kinderen strafbaar en omschrijft deze als het «voorstellen, aanbieden, beloven, afleveren of aanvaarden van een minderjarige, ongeacht op welke wijze, tegen betaling of een vergelijkbaar voordeel». Met laatstgenoemd begrip wordt elke betaling, elke vergoeding bedoeld maar ook, in ruimere zin, elk rechtstreeks of onrechtstreeks voordeel dat als tegenprestatie voor het kind wordt ontvangen.

Het hervormingsontwerp omvat een reeks strafbaarstellingen betreffende de handel in menselijke organen, geïnspireerd op de voorstellen die zijn gedaan in het kader van het voorontwerp van wet betreffende de handel in menselijke organen en betreffende het niet-bestaftingbeginsel voor slachtoffers van mensenhandel⁴⁹. Dit voorontwerp van wet werd intussen ingediend in het Parlement en is nu de wet van 22 mei 2019 betreffende de handel in menselijke organen en betreffende het niet-bestaftingbeginsel voor slachtoffers van mensenhandel⁵⁰. De aangenomen tekst stemt overeen met die van het voorgestelde Strafwetboek.

Het hervormingsontwerp bevat ook een nieuwe strafbaarstelling van aanzetting tot zelfdoding, namelijk het wetens en willens stellen van een handeling die van aard is om een persoon ertoe te brengen zichzelf van het leven te beroven. Die strafbaarstelling wil evenwel geen afbreuk doen aan de reglementering inzake euthanasie.

8° De herziening van bepaalde strafbaarstellingen

Naast het herschrijven en het aanpassen van de strafbaarstellingen aan de nieuwe regels van Boek 1, hebben de auteurs van de hervorming de definitie en de terminologie van bepaalde misdrijven herbekeken met het oog op de vereenvoudiging of de modernisering ervan of om aan de maatschappelijke realiteit tegemoet te komen.

De verschillende misdrijven tegen het leven werden herschreven, waarbij de specifieke strafbaarstellingen van kindermoord en vergiftiging werden opgegeven, maar een verzwarend bestanddeel werd toegevoegd in geval van intrafamiliale doodslag of doodslag gepleegd vanuit een discriminerende drijfveer. Zo werd voorzien in een strafverzwaring voor deze ultieme vorm van familiaal geweld. De kwalificatie van doodslag als verzwarend omstandigheid van de diefstal («doodslag om de diefstal te vergemakkelijken») wordt geschrapt en vervangen door een verzwarend bestanddeel van doodslag die wordt gepleegd om het plegen van een ander misdrijf of de poging daartoe te vergemakkelijken of de straffeloosheid ervan te verzekeren.

⁴⁹ Parl.St. Kamer 2018-19, nr. 54-3537-1.

⁵⁰ BS 21 juni 2019.

Onopzettelijke doodslag wordt doodslag door een ernstig gebrek aan voorzorg of voorzichtigheid, om deze omschrijving in overeenstemming te brengen met die van het in art. 7 van het ontwerp bepaalde schuldbestanddeel, namelijk een ernstig gebrek aan voorzorg of voorzichtigheid.

Bovendien wordt het begrip «opzettelijke slagen en verwondingen» vervangen door het begrip gewelddaden die, respectievelijk en volgens een bepaalde gradatie, geen enkele aantasting van de fysieke integriteit dan wel een aantasting van de eerste graad, de tweede graad, de derde graad of nog de dood tot gevolg hebben. De «onopzettelijke slagen en verwondingen» worden vervangen door de strafbaarstelling van «aantasting van de fysieke of psychische integriteit door een ernstig gebrek aan voorzorg of voorzichtigheid».

De materie van de seksuele misdrijven werd grondig herschreven, onder de nieuwe benaming van misdrijven «tegen de seksuele integriteit, het seksueel zelfbeschikingsrecht en de goede zeden». Het ontwerp van hervorming van de wet definieert het netelige begrip van de seksuele toestemming. In dit verband wordt erop gewezen dat de toestemming niet kan worden afgeleid uit de ontstentenis van verweer van het slachtoffer, en dat de toestemming op elk ogenblik, voor of tijdens de seksuele handeling, kan worden ingetrokken. Bovendien wordt de leeftijd van veertien jaar in aanmerking genomen als laagst mogelijke leeftijd waaronder in geen geval een toestemming uit vrije wil kan worden gegeven, en de categorie van minderjarigen tussen veertien en zestien jaar wordt op onweerlegbare wijze geacht geen toestemming te hebben gegeven indien het leeftijdsverschil met de dader meer dan vijf jaar bedraagt of indien de dader zich t.o.v. het slachtoffer in een gezags- of vertrouwenspositie bevindt.

Het hoofdstuk betreffende de valsheid in geschriften of op andere duurzame dragers vereenvoudigt drastisch en verheldert de oude en achterhaalde bepalingen inzake valsheid, die voortaan in vier artikelen worden samengevat. Aldus hergroepeert de eerste bepaling de misdrijven betreffende valsheid in geschriften, het gebruik van valse geschriften en valsheid in informatica en het gebruik ervan, en definieert ze de valsheid als volgt: «De valsheid in geschriften bestaat uit het opmaken van een vals stuk of het vervalsen van de uitdrukking van een gedachte in een geschrift of op elke andere duurzame drager die als bewijs kan dienen en betrekking heeft op een rechtens relevant feit, met bedrieglijk opzet of met het oogmerk om te schaden.»

Onder de titel betreffende de misdrijven tegen het vermogen worden de strafbaarstellingen van heling en witwassen herschreven en worden de misdrijven inzake brand en het veroorzaken van een ontploffing of een overstroming samengebracht onder de afdeling «misdrijven die een maatschappelijk gevaar doen ontstaan». Ten slotte worden de misdrijven inzake de beschadiging en vernieling van goederen drastisch vereenvoudigd door ze

te hergroeperen in een afdeling die betrekking heeft op vandalisme⁵¹ en het ombrengen van dieren.

In de laatste titel, betreffende de misdrijven tegen de Staat en zijn functioneren, hergroepeert een hoofdstuk alle misdrijven tegen de rechtsbedeling die momenteel zijn verspreid over het hele Strafwetboek of opgenomen in bijzondere wetten en zelfs in het Wetboek van Strafvordering, en die op tal van domeinen betrekking kunnen hebben, gaande van weerspanning tot het niet-naleven van de rechterlijke beslissing inzake de betaling van onderhoudsgeld of nog de bestraffing van de weigering van telecomoperatoren om het gerecht hun medewerking te verlenen.

C. De huidige vooruitzichten

1° Een open parlementair debat

Een diepgaande hervorming van het Strafwetboek is een omvangrijk werk dat niet kan plaatsvinden zonder een democratisch debat over de zin en de plaats van het strafrecht in onze maatschappij. De misdrijven en de bestraffing van die misdrijven belangen alle burgers op de een of andere manier aan.

Daarom moet een dergelijk debat binnen het parlementair halffrond kunnen plaatsvinden en moet elke keuze door de wetgever zelf kunnen worden gemaakt. Hoewel terecht kan worden gesteld dat de uitvoerende macht, in de uitvoering van zijn regeringsbeleid, een deel van de wetgevende taken voor zijn rekening neemt, mag de rol van het Parlement niet worden beperkt tot die van een instantie die enkel maar wetsontwerpen goedkeurt die in de Raad van ministers zijn besproken en vergrendeld.

Het verheugt mij dan ook dat thans de Commissie voor de Justitie de twee teksten van de hervorming van het Strafwetboek onderzoekt, namelijk de tekst van de hervormingscommissie, zoals die door de regering onder de voorgaande legislatuur werd geamendeerd, en diezelfde tekst zonder de door de regering aangebrachte wijzigingen.

De Commissie voor de Justitie heeft overigens ook in februari 2020 nog over Boek 2 hoorzittingen gehouden met deskundigen en actoren in het veld. Laten we hopen dat de parlementsleden de ambitie hebben om, in ieders belang, deze onderneming tot een goed einde te brengen en in het kader van een open en debat op tegenspraak de best mogelijke oplossingen aan te reiken.

2° De invraagstelling van de functie van de gevangenis

Het staat vast dat het huidige strafrechtelijk beleid is opgebouwd rond de vrijheidsstraf, die nog steeds de hoeksteen van de bestraffing vormt, alsof de gevangenisstraf de enige strafrechtelijke reactie is die men zich op misdadig gedrag kan voorstellen. De hervormingscommissie, die zich ervan bewust is dat de gevangenisstraf vaak verloren tijd betekent tijdens welke de gedetineerde geen schadelijke feiten meer kan begaan maar, bovenal, ook geen positieve daden kan stellen, stelt de rol van de gevangenisstraf in vraag, waarbij ze niet alleen voorstelt om van de gevangenisstraf één van de vele mogelijke straffen te maken, maar vooral een straf die kan worden opgelegd wanneer met de andere straffen niet hetzelfde doel kan worden bereikt.

Het debat moet dus gaan over de kwestie of de korte gevangenisstraffen al dan niet moeten worden behouden, of we al dan niet voorrang wensen te geven aan de andere straffen (autonome straffen, geldboeten en bijkomende straffen), over de vervangende gevangenisstraf en over het nut van de extra-penale maatregelen die de re-integratie bevorderen.

3° De aanpak van recidive

Recidive is een echt vraagstuk. Recidive is steeds slecht nieuws: in de eerste plaats voor de slachtoffers, die de door het nieuwe misdrijf veroorzaakte schade moeten ondergaan, vervolgens voor de dader, die er niet in is geslaagd de vicieuze cirkel van het strafrechtelijk systeem te doorbreken en, ten slotte, voor de gemeenschap, die er niet in is geslaagd een passend antwoord op het misdrijf te formuleren om een herhaling van de feiten te voorkomen.

Het antwoord op de recidive, dat bestaat in een trapsgewijze verzwarende van de toestand van de veroordeelde recidivist⁵², moet echter in vraag worden gesteld. De huidige aanpak berust op de illusie van het afschrikkend effect van de klassieke straffen en, inzonderheid, van de gevangenisstraf op de veroordeelde, terwijl algemeen bekend is dat de oplossingen vooral elders moeten worden gezocht.

De «Conférence française de consensus pour une nouvelle politique publique de prévention de la récidive» lijkt dat goed te hebben begrepen. Zo meent ze dat wanneer een vrijheidsstraf moet worden opgelegd, de instandhouding van de familiebanden, het aanbieden van een beroepsactiviteit en van opleidingsmogelijkheden, de

⁵¹ Zo wordt vandalisme gedefinieerd als elke «wetens en willens, op enig goed dat aan een ander toebehoort gestelde gedraging die bestaat in het vernielen, het beschadigen, het onbruikbaar maken of het aanbrengen van graffiti zonder toestemming».

⁵² Niet alleen loopt hij het risico op een zwaardere straf, in voorkomend geval zonder mogelijke toekenning van een nieuw uitstel, maar zijn nieuwe veroordeling kan bovendien leiden tot de herroeping van een eerder uitstel en zal hem blootstellen aan ongunstigere tijdvoorwaarden voor de toekenning van de voorwaardelijke invrijheidstelling.

toegang tot de gemeenrechtelijke sociale voorzieningen en de mogelijkheid voor een geïnstitutionaliseerd overleg de meest dringende hoofdthema's blijken te zijn⁵³. In haar besluit wijst de Conférence erop dat het voorkomen van recidive, dat een fundamentele menselijke en maatschappelijke uitdaging vormt, een kwestie is die zowel het strafrechtelijk als het sociaal beleid aanbelangt⁵⁴. Dit houdt in dat de strafrechter nauwer moet samenwerken met de andere sociale actoren.

4° De gelegenheid om bepaalde actuele thema's te behandelen

De invoering van een nieuw Strafwetboek biedt de gelegenheid om bepaalde actuele thema's vanuit een allesomvattende aanpak en met de nodige afstand te bespreken.

Zo verdient de vaak voorkomende problematiek van geweld tegen vrouwen bijzondere aandacht of moet deze zelfs bij voorrang worden behandeld. Deze problematiek beperkt zich niet tot de strafbaarstelling van vrouwenmoord. Het betreft alle gewelddadige gedragswijzen, of het nu gaat om fysiek dan wel psychologisch geweld: doodslag, aantasting van de seksuele integriteit, foltering, onmenselijke en ontorende behandeling, gewelddaden, ongewenste intimiteiten ... Het hervormingsontwerp stelt voor om deze problematiek met name aan te pakken door middel van de verzwarende bestanddelen (of verzwarende omstandigheden) die verband houden met de intrafamiliale aard van de feiten (die o.m. op de partner zijn gericht) of met de discriminerende drijfveer (die met name gegrond is op het geslacht). Naast de strafbaarstellingen moet echter het gehele strafrecht worden herbekeken door de aanpak van politie en gerecht te herevalueren.

De praktijk van commercieel draagmoederschap moet ook in vraag worden gesteld, met name in het kader van de strafbaarstelling van de verkoop van kinderen.

Ten slotte, en gelet op de wetsvoorstellen die thans in het Parlement zijn ingediend⁵⁵, zal het debat vermoede-

lijk ook gaan over het behoud of de afschaffing van de terbeschikkingstelling van de veroordeelde aan de strafuitvoeringsrechtbank. Indien die straf in het Strafwetboek behouden blijft, meen ik dat deze in alle gevallen een facultatieve straf moet zijn, om elk automatisme te voorkomen waarbij aan de concrete gegevens van de zaak wordt voorbijgegaan en de rechter, bij het opleggen van de meest toepasselijke straf of straffen, maximale keuzevrijheid te waarborgen.

II. De hervorming van het Wetboek van Strafvordering

A. Chronologisch overzicht van de hervorming

De Commissie tot hervorming van het strafprocesrecht (hierna: «de hervormingscommissie»), heeft in de loop van 2016 een voorbereidende oriëntatienota opgesteld, met als titel «Krijtlijnen voor een nieuw Wetboek van Strafvordering»⁵⁶, die de krachtlijnen van de hervorming definieert. De nota werd op 14 oktober 2016 voorgesteld aan de Commissie voor de Justitie van de Kamer⁵⁷. Die krachtlijnen hebben betrekking op de volgende punten: de leiding van het vooronderzoek, de rechten van de partijen tijdens het onderzoek, de mogelijke burgerlijkepartijstellingen bij wege van rechtsvordering, de regeling van de rechtspleging, de beperking van de voorlopige hechtenis, het verloop van het proces ten gronde, de toekomst van het hof van assisen, de verjaring en de redelijke termijn.

De basisopties die de hervormingscommissie in aanmerking heeft genomen, en in het bijzonder de vervanging van de figuur van de onderzoeksrechter door de rechter van het onderzoek, hebben geleid tot verhitte discussies⁵⁸ en tot kritiek van de onderzoeksrechters en van het College van procureurs-generaal⁵⁹.

De hervormingscommissie heeft hierna teksten opgesteld die moeten resulteren in een voorontwerp van het

⁵³ *Rapport de la Conférence de consensus pour une nouvelle politique publique de prévention de la récidive*, 20 februari 2013, <https://www.vie-publique.fr/sites/default/files/rapport/pdf/134000120.pdf>, p. 3.

⁵⁴ *Ibid.*, p. 6.

⁵⁵ Wetsvoorstel tot wijziging van de artikelen 34ter en 34quater van het Strafwetboek en van artikel 95/7 van de wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, wat de terbeschikkingstelling van de strafuitvoeringsrechtbank betreft, *Parl.St.* Kamer BZ 2019, nr. 55-0212/001; wetsvoorstel tot wijziging van het Strafwetboek betreffende de terbeschikkingstelling van de strafuitvoeringsrechtbank, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0768/001; wetsvoorstel tot wijziging van het Strafwetboek met het oog op de uitbreiding van de lijst met misdrijven die in aanmerking komen voor de facultatieve terbeschikkingstelling van de strafuitvoeringsrechtbank tot alle terrorismemisdrijven, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0777/001.

⁵⁶ In het Frans: «Jalons pour un nouveau Code de procédure pénale».

⁵⁷ K. GEENS, «Le saut vers le droit de demain. Recodification de la législation de base – De sprong naar het recht voor morgen – Hercodification van basiswetgeving», 6 december 2016, <https://www.koengeens.be/fr/policy/exposes-politique/le-saut-vers-le-droit-de-demain>, 17.

⁵⁸ Zie, met name, de twee colloquia die over deze aangelegenheid werden georganiseerd en die tot twee publicaties hebben geleid (M. CADELLI (eds.), *La figure du juge d'instruction: réformer ou supprimer?*, Limal, Anthemis, 2017, 142 p.; L. KENNES en D. SCALIA, *Du juge de l'instruction vers le juge de l'enquête*, Limal, Anthemis, 2017, 355 p.).

⁵⁹ Zie: *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-1239/001, p. 6; B. AERTS, «Experts counteren felle kritiek op hervormingsplannen. «Strafprocedure zal eenvoudiger en sneller verlopen» Interview met Philip Traest en Raf Verstraeten», *De Juristenkrant* 2018, nr. 368, 8-9; M.-A. BEERNAERT en L. KENNES, «Du juge de l'instruction vers le juge de l'enquête: le projet de réforme» in L. KENNES en D. SCALIA, *Du juge de l'instruction vers le juge de l'enquête*, Limal, Anthemis, 2017, 53-62; M.-A. BEERNAERT, «Le nouveau Code de procédure pénale en projet: quelques lignes de force» in V. FRANSEN en A. MASSET, *Actualités de droit pénal et de procédure pénale*, CUP Vol. 194, Luik, Anthemis, 2019, 135.

Wetboek van Strafprocesrecht. Die teksten zouden gepubliceerd worden in 2020⁶⁰. Intussen hebben echter twee parlementsleden op 11 mei 2020 een wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht ingediend⁶¹. Dat wetsvoorstel herneemt de tekst van het door de hervormingscommissie voorgestelde wetboek en de door haar voorbereide memorie van toelichting.

De nieuwe structuur van het wetboek, tot aan de vonnisfase, ziet eruit als volgt: Boek I. *Algemene beginselen* (waaronder het bewijs), Boek II. *De rechtsvorderingen* (bestaande uit titel I. De strafvordering en titel II. De burgerlijke rechtsvordering), Boek III. *Het onderzoek* (bestaande uit, inzonderheid, titels die betrekking hebben op respectievelijk de actoren van het onderzoek, de onderzoekshandelingen, de rechten van de partijen en de afsluiting van het onderzoek), Boek IV. *De voorlopige hechtenis*⁶². De bepalingen betreffende de fase van het vonnisgerecht (Boek V) omvatten vijf hoofdtitels: titel 1. *De bevoegdheid*, titel 2, *Het verloop van het strafproces*, titel 3. *Procedure van voorafgaande erkenning van schuld*, titel 4. *Toezeggingen in het kader van de strafvordering, de strafuitvoering of de hechtenis wegens het afleggen van een verklaring*, titel 5. *De specifieke procedure voor feiten die worden voorgelegd aan de criminele kamer*⁶³. Boek VI heeft betrekking op de rechtsmiddelen. Boek VII behandelt de bijzondere rechtsplegingen en Boek VIII betreft de regeling van rechtsgebied en de verwijzing van de ene rechtbank naar de andere⁶⁴.

B. De krachtlijnen van de voorgestelde hervorming⁶⁵

1° De keuze voor het model van het enige onderzoek, gevoerd door het openbaar ministerie

De hervormingscommissie heeft geopteerd voor het model van het enige vooronderzoek dat geleid wordt door

het openbaar ministerie. Zo verdwijnt het onderscheid tussen de twee wijzen van vooronderzoek, namelijk het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek. De figuur van de onderzoeksrechter zoals we hem nu nog kennen, wordt opgeheven.

Elk onderzoek zal voortaan gevoerd worden door het openbaar ministerie, dat de taak heeft het onderzoek op een eerlijke wijze en zowel *à charge* als *à décharge* te voeren. Om bepaalde handelingen te verrichten die een aantasting van de individuele rechten en vrijheden vormen of om dwangmaatregelen te nemen, zal echter eerst de machtiging van de rechter van het onderzoek vereist zijn⁶⁶ (cf. *infra*).

De hervormingscommissie verantwoordt deze fundamentele keuze met de volgende argumenten⁶⁷. In de eerste plaats dient het huidige verschil in behandeling tussen de rechtzoekenden te worden weggewerkt, al naargelang hun zaak het voorwerp uitmaakt van een opsporingsonderzoek dan wel van een gerechtelijk onderzoek, een verschil dat al meermaals aan de kaak is gesteld door het Grondwettelijk Hof. In de tweede plaats is de ambivalente figuur van de onderzoeksrechter, die tegelijk onderzoeker en rechter is⁶⁸, problematisch, omdat van een rechter, in de uitoefening van zijn rechtsprekende functie, verwacht wordt dat hij zich in de positie van een derde bevindt die niet rechtstreeks betrokken is bij de kwesties waarover hij uitspraak dient te doen. De uniformering van de strafonderzoeken moet bovendien leiden tot een betere behandeling van de procedurestromen, waarbij het logge karakter van de afsluitingsfase van het onderzoek weggewerkt wordt. Ten slotte, menen de auteurs van het voorstel, gaat het om een hervorming die de logica van de geschiedenis volgt.

2° De rol van de rechter van het onderzoek

In het nieuwe onderzoek moet de rechter van het onderzoek zijn voorafgaande machtiging geven voor alle dwangmaatregelen en handelingen die een aantasting van de individuele rechten en vrijheden inhouden. Het

⁶⁰ Net als de publicatie van de voorstellen van de Commissie tot hervorming van het strafrecht, zouden de Franstalige en Nederlandstalige versies gepubliceerd worden door dezelfde uitgever, namelijk die Keure-La Charte.

⁶¹ *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-1239/001.

⁶² R. VERSTRAETEN en A. BAILLEUX, «Het voorstel van een nieuw Wetboek van Strafvordering: algemene beginselen en fase van het onderzoek» in *Themis 110. Straf- en strafprocesrecht*, Brugge, die Keure, 2019, 145-146.

⁶³ M.-A. BEERNAERT, o.c., in V. FRANSSEN en A. MASSET, *Actualités de droit pénal et de procédure pénale*, CUP Vol. 194, Luik, Anthemis, 2019, 154-155.

⁶⁴ *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-1239/001, p. 586-660.

⁶⁵ *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-1239/001, p. 17-58; P. TRAEST, o.c., in *La CVDW – Liber Amicorum Chris Van den Wyngaert*, 455-472; M.-A. BEERNAERT, «Du juge de l'instruction au juge de l'enquête: raisons et contours de la réforme proposée» in M. CADELLI (dir.), *La figure du juge d'instruction: réforme ou supprimer?*, Limal, Anthemis, 2017, 21-28; M.-A. BEERNAERT en L. KENNES, o.c., in L. KENNES en D. SCALIA, *Du juge de l'instruction vers le juge de l'enquête*, 21-62; P. TRAEST, o.c., in *De taal is gans het recht – Liber Amicorum Willy van Eeckhoutte*, 285-303; R. VERSTRAETEN en A. BAILLEUX, o.c., in *Themis 110. Straf-*

en strafprocesrecht, 143-186; M.-A. BEERNAERT, o.c., in V. FRANSSEN en A. MASSET, *Actualités de droit pénal et de procédure pénale*, CUP Vol. 194, Luik, Anthemis, 2019, 133 tot 162; L. KENNES, «Les réformes récentes et à venir du jugement des affaires criminelles» in V. FRANSSEN en A. MASSET, *Actualités de droit pénal et de procédure pénale*, CUP Vol. 194, Luik, Anthemis, 2019, 163 tot 186.

⁶⁶ R. VERSTRAETEN en A. BAILLEUX, o.c., in *Themis 110. Straf- en strafprocesrecht*, 146-147; M.-A. BEERNAERT, o.c., in V. FRANSSEN en A. MASSET, *Actualités de droit pénal et de procédure pénale*, CUP, Vol. 194, Luik, Anthemis, 2019, 135.

⁶⁷ M.-A. BEERNAERT, o.c., in V. FRANSSEN en A. MASSET, *Actualités de droit pénal et de procédure pénale*, CUP, Vol. 194, Luik, Anthemis, 2019, 135-139; R. VERSTRAETEN en A. BAILLEUX, o.c., in *Themis 110. Straf- en strafprocesrecht*, 149-153.

⁶⁸ Volgens R. BADINTER, «à la fois Maigret et Salomon» (M. PREUMONT, «Introduction» in L. KENNES en D. SCALIA, *Du juge de l'instruction vers le juge de l'enquête*, Limal, Anthemis, 2017, 13).

gaat om handelingen die momenteel aan de onderzoeksrechter zijn voorbehouden: de huiszoeking buiten de gevallen van ontdekking op heterdaad, de inkijkoperatie in een woning, de observatie in een woning, het openen van de briefwisseling, de uitbreiding van het onderzoek tot het informaticasysteem en tot de niet-heimelijke zoeking in een informaticasysteem, de voorlopige maatregelen t.a.v. rechtspersonen, de gedwongen afname van DNA-stalen van een verdachte of van een persoon die in een rechtstreeks verband staat met het onderzoek, het opsporen en lokaliseren van elektronische communicatie, het af luisteren en de heimelijke zoeking in informaticasystemen, het bevel tot medebrenging tegen getuigen en het bevel tot aanhouding. De hervorming overweegt om aan deze lijst de infiltratie en sommige methodes van stelselmatige observatie toe te voegen⁶⁹.

Bovendien moet de rechter van het onderzoek uitspraak doen over de vorderingen tot verlenging van het heimelijk karakter van het onderzoek, over de rechtsmiddelen strekkende tot inzage van het dossier en het verkrijgen van bijkomende onderzoekshandelingen alsook over het strafrechtelijk kort geding, over de controle op de voortgang van het dossier, over de vorderingen tot vaststelling van overschrijding van de redelijke termijn of van verjaring van de strafvordering en over de opvolging van de voorlopige hechtenis⁷⁰.

3° De participatieve rechten van verdachten en benadeelde personen tijdens het onderzoek

Het schrappen van het onderscheid tussen het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek heeft ook gevolgen voor de begrippen «inverdenkinggestelde» en «burgerlijke partij», aangezien deze verdwijnen en door de enige begrippen «verdachte» en «benadeelde persoon» vervangen worden.

Die personen verkrijgen participatieve rechten in elk onderzoek dat betrekking heeft op misdrijven waarop een vrijheidsstraf is gesteld⁷¹. Zo hebben zij het recht om bij het openbaar ministerie inzage en afschrift van het dossier te vragen, zonder dat dit hun na verloop van zes maanden onderzoek nog kan worden geweigerd, tenzij die termijn wordt verlengd door de rechter van het onderzoek, op verzoek van het openbaar ministerie. Zij kunnen tevens vragen om bijkomende onderzoekshandelingen te verrichten. Ten slotte heeft eenieder die geschaad wordt door een onderzoekshandeling m.b.t. zijn goederen nog steeds het recht om een strafrechtelijk kort geding te vorderen. Voor deze drie participatieve rechten geldt dat de

verzoekers beroep kunnen instellen bij de rechter van het onderzoek indien het openbaar ministerie hun verzoek afwijst of niet beantwoordt⁷².

In alle strafonderzoeken kunnen de verdachte en de benadeelde persoon zonder uitzondering bij de rechter van het onderzoek een verzoekschrift neerleggen dat strekt tot controle van het verloop van het onderzoek, indien dat onderzoek niet binnen een jaar te rekenen van het aanvankelijke proces-verbaal werd afgesloten.

In dat geval kan de rechter alle onderzoekshandelingen bevelen die hij voor de voortzetting van het onderzoek nuttig acht en kan hij het openbaar ministerie zelfs gelasten om, binnen de door hem vastgestelde termijn, een beslissing over de strafvervolgung te nemen. Wanneer het onderzoek niet werd afgesloten binnen vijf jaar te rekenen van het aanvankelijke proces-verbaal, kan de verdachte de zaak bij de rechter van het onderzoek aanhangig maken om de overschrijding van de redelijke termijn of de verjaring van de strafvordering en, in voorkomend geval, het daaropvolgende verval van de strafvordering te doen vaststellen. Tegen de beslissing van de rechter van het onderzoek kan hoger beroep worden ingesteld bij de kamer van het onderzoek (kamer van het hof van beroep)⁷³.

4° De afsluiting van het onderzoek

Aangezien het vooronderzoek wordt geschrapt, verdwijnt ook de regeling van de rechtspleging in haar huidige vorm. Het openbaar ministerie zal moeten beslissen over het gevolg dat na het afsluiten van zijn onderzoek aan het dossier moet worden gegeven: seponering, minnelijke schikking, bemiddeling in strafzaken of aanhangigmaking van de zaak bij het vonnisgerecht door rechtstreekse dagvaarding of oproeping bij proces-verbaal⁷⁴.

Voor misdrijven waarop een vrijheidsstraf staat, stelt het hervormingsontwerp evenwel voor de afsluiting van het onderzoek te formaliseren, waarbij het aan de verdachte en aan de benadeelde persoon de nodige waarborgen voor de uitoefening van hun recht van verdediging biedt. Wanneer het openbaar ministerie bijvoorbeeld van plan is zijn onderzoek af te sluiten met een seponering of een dagvaarding voor het vonnisgerecht, moet het zijn ontwerp meedelen aan de verdachte en aan de benadeelde persoon. Tegelijkertijd krijgen die personen inzage van het dossier, zodat zij om bijkomende onderzoekshandelingen kunnen vragen binnen een termijn van twee

⁶⁹ M.-A. BEERNAERT en L. KENNES, o.c., in L. KENNES en D. SCALIA, *Du juge de l'instruction vers le juge de l'enquête*, 34-40.

⁷⁰ R. VERSTRAETEN en A. BAILLEUX, o.c., in V. FRANSSSEN en A. MASSET, *Actualités de droit pénal et de procédure pénale*, CUP, Vol. 194, Luik, Anthemis, 2019, 147.

⁷¹ Voor de andere misdrijven zijn die rechten niet geformaliseerd.

⁷² R. VERSTRAETEN en A. BAILLEUX, o.c., in *Themis 110. Straf- en strafprocesrecht*, 155.

⁷³ M.-A. BEERNAERT, o.c., in V. FRANSSSEN en A. MASSET, *Actualités de droit pénal et de procédure pénale*, CUP Vol. 194, Luik, Anthemis, 2019, 145; R. VERSTRAETEN en A. BAILLEUX, o.c., in *Themis 110. Straf- en strafprocesrecht*, 157-158.

⁷⁴ M.-A. BEERNAERT, o.c., in V. FRANSSSEN en A. MASSET, *Actualités de droit pénal et de procédure pénale*, CUP Vol. 194, Luik, Anthemis, 2019, 146.

maanden (beperkt tot acht dagen indien één van de verdachten zich in voorlopige hechtenis bevindt). Indien het openbaar ministerie het verzoek om bijkomende onderzoekshandelingen afwijst, kan tegen zijn beslissing hoger beroep worden ingesteld voor de rechter van het onderzoek. Indien het openbaar ministerie beslist om de zaak te seponeren, kan de benadeelde persoon hoger beroep instellen voor de kamer van het onderzoek (kamer van het hof van beroep)⁷⁵.

Voor misdrijven waarop geen vrijheidsstraf staat of voor eenvoudige onderzoeken die binnen zes maanden konden worden afgesloten, voorziet de hervorming in een vereenvoudigde procedure waarbij het openbaar ministerie rechtstreeks voor de feitenrechter kan dagvaarden, zonder inzage van het dossier en zonder voorafgaande mogelijkheid om bijkomende onderzoekshandelingen te vragen⁷⁶.

5° De schrapping van de burgerlijkepartijstelling bij wege van rechtsvordering en de invoering van een beroep tegen de seponeringsbeslissingen

Aangezien het begrip «burgerlijkepartijstelling» onlosmakelijk verbonden is aan de figuur van de onderzoeksrechter, verliest het slachtoffer deze wijze van optreden in de voorbereidende fase van het strafproces. Door de burgerlijkepartijstelling bij wege van rechtsvordering uit het penale landschap te bannen, wil de hervormingscommissie terug naar het strikte beginsel volgens welk de Staat het monopolie van de strafvervolgning heeft en het recht van bestraffing niet kan worden uitgeoefend door het slachtoffer dat, hooguit, zijn burgerlijke rechtsvordering kan voegen bij de strafvordering van het parket⁷⁷.

In het model van het enige onderzoek kan het slachtoffer klacht indienen bij politie of parket en in voorkomend geval een verklaring van benadeelde persoon doen. Het onderzoek wordt gevoerd door het openbaar ministerie en het slachtoffer kan in die hoedanigheid de hierboven vermelde participatieve rechten uitoefenen.

Indien het parket beslist om een zaak te seponeren waarin een misdrijf werd gepleegd dat strafbaar is met een vrijheidsstraf, kan de benadeelde persoon die beslissing betwisten voor de kamer van het onderzoek (een kamer van het hof van beroep die bestaat uit drie magistraten). Het appelgerecht kan het verzoekschrift verwerpen

en een buitenvervolginstelling uitspreken wanneer er een technisch obstakel voor de vervolging bestaat (zoals de verjaring) of wanneer de seponering conform de beginselen van proportionaliteit, subsidiariteit en haalbaarheid is. Tegen die beslissing kan cassatieberoep worden ingesteld en na een beslissing tot buitenvervolginstelling kan de vervolging enkel worden hervat indien er nieuwe bezwaren voorhanden zijn. Indien de kamer van het onderzoek oordeelt dat het beroep van de benadeelde persoon gegrond is, beslist ze tot vervolging, waarbij ze het openbaar ministerie beveelt om de verdachte rechtstreeks te dagvaarden voor de feiten die het nader omschrijft⁷⁸.

6° Het bevel tot aanhouding en de voorlopige hechtenis

Ten gevolge van de verdwijning van de onderzoeksrechter zal de rechter van het onderzoek het bevel tot aanhouding moeten uitvaardigen. Hij neemt die beslissing op grond van een desbetreffende vordering van het openbaar ministerie (dat dus het onderzoek leidt).

In mijn ogen stelt de hervormingscommissie terecht voor om het recht op tegenspraak in de fase voorafgaand aan de uitvaardiging van het bevel tot aanhouding gevoelig uit te breiden: de verdachte en zijn advocaat hebben voortaan recht op inzage van het dossier en op een vertrouwelijk overleg voordat het voorafgaand verhoor plaatsvindt. Zo verkrijgt het verhoor voor de rechter van het onderzoek een echt contradictoir karakter, aangezien het ontwerp bepaalt dat het openbaar ministerie het verhoor kan bijwonen en, net als de verdediging, zijn vordering mondeling kan toelichten⁷⁹.

Zoals nu ook reeds het geval is, moet de raadkamer binnen vijf dagen na het uitvaardigen van het bevel tot aanhouding, de wettigheid ervan nagaan en uitspraak doen over de noodzaak om de hechtenis te handhaven. Vervolgens dient de rechter van het onderzoek van maand tot maand uitspraak te doen over de handhaving van de voorlopige hechtenis, zolang deze niet is beëindigd. Tegen die beslissingen kan hoger beroep worden ingesteld bij de kamer van het onderzoek en tegen haar arresten kan cassatieberoep worden ingesteld. Intussen kunnen zowel het openbaar ministerie, op elk ogenblik, als de rechter van het onderzoek, in alle gevallen waarin de zaak bij hem aanhangig is gemaakt, de invrijheidstelling van de verdachte bevelen⁸⁰.

⁷⁵ M.-A. BEERNAERT, o.c., in V. FRANSSEN en A. MASSET, *Actualités de droit pénal et de procédure pénale*, CUP Vol. 194, Luik, Anthemis, 2019, 146; R. VERSTRAETEN en A. BAILLEUX, o.c., in *Themis 110. Straf- en strafprocesrecht*, 160-161.

⁷⁶ M.-A. BEERNAERT, o.c., in V. FRANSSEN en A. MASSET, *Actualités de droit pénal et de procédure pénale*, CUP Vol. 194, Luik, Anthemis, 2019, 146-147; R. VERSTRAETEN en A. BAILLEUX, o.c., in *Themis 110. Straf- en strafprocesrecht*, 165-167.

⁷⁷ M.-A. BEERNAERT, o.c., in V. FRANSSEN en A. MASSET, *Actualités de droit pénal et de procédure pénale*, CUP Vol. 194, Luik, Anthemis, 2019, 148.

⁷⁸ M.-A. BEERNAERT, o.c., in V. FRANSSEN en A. MASSET, *Actualités de droit pénal et de procédure pénale*, CUP Vol. 194, Luik, Anthemis, 2019, 148-149.

⁷⁹ R. VERSTRAETEN en A. BAILLEUX, o.c., in *Themis 110. Straf- en strafprocesrecht*, 178.

⁸⁰ M.-A. BEERNAERT, o.c., in V. FRANSSEN en A. MASSET, *Actualités de droit pénal et de procédure pénale*, CUP Vol. 194, Luik, Anthemis, 2019, 151-152.

7° De afschaffing van het hof van assisen en de oprichting van een criminele kamer

De hervormingscommissie opteert voor de afschaffing van het hof van assisen en voor de oprichting van criminele kamers in de schoot van de rechtbanken van eerste aanleg en, in hoger beroep, van de hoven van beroep. De bevoegdheid van de criminele kamers zal zich beperken tot de zwaarste misdrijven, namelijk die welke strafbaar zijn met een vrijheidsstraf van twintig jaar of meer (straffen van niveau 7 of 8 in het ontwerp van het nieuwe Strafwetboek)⁸¹.

De procedure voor de criminele kamers zal, volgens de auteurs van de hervorming, in vergelijking met de gemeenschappelijke procedure een aantal specifieke kenmerken vertonen: het opmaken van een akte van beschuldiging die samen met de dagvaarding wordt betekend, een inleidende zitting waarop de kalender voor de uitwisseling van de conclusies zal worden vastgesteld, de lijst van getuigen en hun volgorde van verschijning, de audiovisuele opname van de debatten en de opsplitsing van het proces tussen de schuld en de straf⁸².

8° De vonnisprocedure

De hervormingscommissie heeft het recht van verdediging op een efficiëntere wijze willen beschermen door een bepaald aantal regels vast te leggen in de wet. Zo moeten de dagvaarding of de oproeping bij proces-verbaal nauwkeurig de feiten omschrijven die de beklaagde ten laste worden gelegd, zodat hij zich kan verdedigen, onder vermelding van de datum van deze feiten en de voorgestelde kwalificatie⁸³.

Het hervormingsvoorstel voorziet bovendien in een (facultatieve) procedure van instaatstelling, waarbij de partijen uiterlijk op de inleidende zitting kunnen vragen om bijkomende onderzoekshandelingen te verrichten en een kalender met conclusietermijnen vast te stellen⁸⁴.

Voor het verhoor van de getuigen heeft het voorstel zich gebaseerd op de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens. Hoewel bepaald wordt dat de rechter, in het licht van de goede rechtsbedeling, beoordeelt of het nuttig is om de getuigen te horen zoals dat voor hem wordt gevorderd, moet hij ingaan op een verzoek om een getuige *à charge* op de zitting te horen

wanneer diens getuigenis doorslaggevend lijkt te zijn, tenzij de afwijzing van dat verzoek het recht van verdediging van de beklaagde niet aantast. Bij haar beoordeling moet de rechtbank bovendien rekening houden met het bestaan van een ernstige reden voor de afwezigheid ter zitting van de getuige en met het bestaan van voldoende compenserende waarborgen, inclusief de betrouwbaarheid van de getuigenis⁸⁵.

9° De rechtsmiddelen

M.b.t. het verzet herschrijft de hervormingscommissie, in het licht van het arrest nr. 148/2017 van het Grondwettelijk Hof, de gevallen waarin het verzet als ongedaan moet worden beschouwd, namelijk 1° indien vaststaat dat de beklaagde kennis heeft gehad van de dagvaarding in de procedure waarin hij verstek heeft laten gaan en afstand wenste te doen van zijn recht om te verschijnen of zich wilde onttrekken aan het gerecht, of 2° indien de verzetdoende partij nogmaals verstek laat gaan bij haar verzet, tenzij haar afwezigheid in de verzetsprocedure door overmacht kan worden verantwoord⁸⁶.

Inzake hoger beroep stelt de Commissie voor om de termijn van hoger beroep, die door de wet van 5 februari 2016 (Potpourri II-wet) op dertig dagen was gebracht, opnieuw te verminderen tot vijftien dagen. Ze schrapt ook de dubbele vormvereiste van de akte van hoger beroep en van het verzoekschrift dat de grieven bevat. Het hoger beroep wordt voortaan ingesteld op de griffie van het rechtscollege van eerste aanleg door een formulier in te vullen waarop de appellant de gedeelten van het vonnis vermeldt waarvan hij de vernietiging vordert. Om redenen van proceseconomie opteert de Commissie ook voor een systeem waarin geen enkel hoger beroep meer mogelijk is tegen een vonnis alvorens recht te doen: een dergelijk hoger beroep zal pas na het definitieve vonnis kunnen worden ingesteld⁸⁷.

Wat het cassatieberoep betreft handhaaft het hervormingsvoorstel in essentie de huidige reglementering. Het voorstel voorziet terecht in de vervanging van de verplichting tot betekening van het cassatieberoep door de verplichting om een kopie van de akte van het cassatieberoep, samen met de memorie, per aangetekende zending of elektronisch te bezorgen⁸⁸.

⁸¹ L. KENNES, o.c., in V. FRANSSEN en A. MASSET, *Actualités de droit pénal et de procédure pénale*, CUP Vol. 194, Luik, Anthemis, 2019, 185.

⁸² L. KENNES, o.c., in V. FRANSSEN en A. MASSET, *Actualités de droit pénal et de procédure pénale*, CUP Vol. 194, Luik, Anthemis, 2019, 185 en 186.

⁸³ *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-1239/001, p. 242 tot 244; M.-A. BEERNAERT, o.c., in V. FRANSSEN en A. MASSET, *Actualités de droit pénal et de procédure pénale*, CUP Vol. 194, Luik, Anthemis, 2019, 156.

⁸⁴ *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-1239/001, p. 587-588; M.-A. BEERNAERT, o.c., in V. FRANSSEN en A. MASSET, *Actualités de droit pénal et de procédure pénale*, CUP Vol. 194, Luik, Anthemis, 2019, 156.

⁸⁵ *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-1239/001, p. 556; M.-A. BEERNAERT, o.c., in V. FRANSSEN en A. MASSET, *Actualités de droit pénal et de procédure pénale*, CUP Vol. 194, Luik, Anthemis, 2019, 156.

⁸⁶ M.-A. BEERNAERT, o.c., in V. FRANSSEN en A. MASSET, *Actualités de droit pénal et de procédure pénale*, CUP Vol. 194, Luik, Anthemis, 2019, 156.

⁸⁷ *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-1239/001, p. 556; M.-A. BEERNAERT, o.c., in V. FRANSSEN en A. MASSET, *Actualités de droit pénal et de procédure pénale*, CUP Vol. 194, Luik, Anthemis, 2019, 157.

⁸⁸ *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-1239/001, 594.

10° De zuivering van het onregelmatige bewijs

De hervormingscommissie heeft beslist om het systeem op te heffen waarbij de onderzoeksgerechten toezicht houden op de regelmatigheid van de rechtspleging en een zuivering van de nietigheden doorvoeren. Voortaan zal dit werk worden verricht door het vonnisgerecht, dat beter geplaatst is om de gevolgen van het onregelmatige bewijs te beoordelen⁸⁹.

De Commissie herzielt ook de regels van toelaatbaarheid van het onregelmatige bewijs, zoals ze zijn gecodificeerd in art. 32 van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering. De regels zijn trapsgewijs geordend in drie niveaus: de onregelmatigheden die leiden tot de verplichte uitsluiting van het bewijs, de onregelmatigheden die, behalve in geval van uitzondering, leiden tot een principiële uitsluiting en, ten slotte, de facultatieve uitsluitingen van het onregelmatig bewijs. Tot de eerste categorie behoren de bewijzen die zijn verkregen met schending van art. 3 EVRM of met miskenning van de regels die een aan de handeling voorafgaande machtiging van de rechter van het onderzoek vereisen. De principiële uitsluiting wordt voorbehouden voor het bewijs dat is verkregen in strijd met het recht van verdediging, met het recht op privéleven, met het recht op de fysieke integriteit van personen, met de regels inzake de respectieve bevoegdheden van de hoven en rechtbanken of met het journalistiek bronnengeheim, behalve wanneer voldaan is aan drie cumulatieve voorwaarden, namelijk dat de onregelmatigheid niet het resultaat is van een bewuste of onverschoonbare miskenning, de ernst van de schending concreet minder zwaarwegend is dan het maatschappelijk belang bij de vervolging en de bestraffing en, ten slotte, het gebruik van het onregelmatige bewijs geen afbreuk doet aan de integriteit van Justitie. De uitsluiting van de onregelmatigheden uit de derde categorie, die vergeeflijk worden geacht, is facultatief en zal maar plaatsvinden wanneer de rechter vaststelt dat de aanwending ervan in strijd is met de integriteit van Justitie⁹⁰.

11° De verjaring van de strafvordering en de redelijke termijn

De hervormingscommissie behoudt het mechanisme van de verjaring van de strafvordering, dat evenwel vereenvoudigd wordt en aan de waarborg van de redelijke termijn gekoppeld wordt.

De Commissie stelt voor om de verjaringstermijnen die *in abstracto* worden bepaald (en niet meer op grond van de daadwerkelijk uitgesproken straf), voortaan te la-

ten ingaan vanaf het plegen van het misdrijf tot op het ogenblik van de aanhangigmaking van de zaak bij het vonnisgerecht. Zodra de vervolging is ingeleid, houdt de verjaring op te lopen en is enkel de naleving van de redelijke termijn van toepassing, waarvan de overschrijding ook zal kunnen worden bestraft met niet meer of minder dan het verval van de strafvordering. Bovendien zullen de verjaringstermijnen niet meer kunnen worden gestuit en zullen ze in slechts zeer uitzonderlijke gevallen worden geschorst⁹¹.

C. De huidige vooruitzichten

Het imposante werk van de hervormingscommissie verdient alle lof. Haar ontwerp beoogt immers een totale modernisering van het Wetboek van Strafvordering en biedt een antwoord op de talrijke problemen die het goede verloop van de procedures belemmeren. De indiening van het hervormingsontwerp in het Parlement geeft nu ook de mogelijkheid om de voorstellen van de Commissie aan het openbaar debat te onderwerpen.

1° Twee nog te beslissen knelpunten⁹²

Het ontwerp van de hervormingscommissie formuleert een antwoord op twee kwesties waarover al decennialang een boeiende maar verhitte discussie wordt gevoerd: de vervanging van de onderzoeksrechter door de rechter van het onderzoek en de afschaffing van het hof van assisen. Het komt ons voor dat, in de eerste plaats, het Parlement zelf over die twee fundamentele kwesties moet beslissen.

a) De instandhouding of afschaffing van de onderzoeksrechter

De argumenten van voor- en tegenstanders van de afschaffing van de figuur van de onderzoeksrechter werden al meermaals toegelicht⁹³. Het debat woedt al zo lang en

⁸⁹ M.-A. BEERNAERT, o.c., in V. FRANSSEN en A. MASSET, *Actualités de droit pénal et de procédure pénale*, CUP Vol. 194, Luik, Anthemis, 2019, 158.

⁹⁰ Parl.St. Kamer 2019-20, nr. 55-1239/001, 362; M.-A. BEERNAERT, o.c., in V. FRANSSEN en A. MASSET, *Actualités de droit pénal et de procédure pénale*, CUP Vol. 194, Luik, Anthemis, 2019, 159-160.

⁹¹ M.-A. BEERNAERT, o.c., in V. FRANSSEN en A. MASSET, *Actualités de droit pénal et de procédure pénale*, CUP Vol. 194, Luik, Anthemis, 2019, 160-161; R. VERSTRAETEN en A. BAILLEUX, o.c., in *Themis 110. Straf- en strafprocesrecht*, 184-186.

⁹² Zie, in dat verband: P. TRAEST, G. VERMEULEN, W. DE BONDT, T. GOMBEER, S. RAATS en L. VAN PUYENBROECK, *Scénarios pour une nouvelle procédure pénale belge – Etude pratiques de problèmes rencontrés*, Antwerpen, Maklu, 2015, 569 p.; P. TRAEST, G. VERMEULEN, W. DE BONDT, T. GOMBEER, S. RAATS en L. VAN PUYENBROECK, *Scénario's voor een nieuwe Belgische strafprocedure – Een praktijkgericht knelpunten-onderzoek*, Antwerpen, Maklu, 2015, 583 p.

⁹³ Zie, wat dat betreft, met name het verslag van de parlementaire onderzoekscommissie belast met het onderzoek naar de wijze waarop de bestrijding van het banditisme en het terrorisme georganiseerd wordt, Parl.St. Kamer 1989-90, nr. 59/8, p. 317-318; «Les désarrois du juge d'instruction», colloquium A.S.M. van 10 maart 1990, *Rev.dr.pén. crim.*, 1990, 811-932; I. WATTIER, «L'instruction: des principes légaux» in *La loi belge du 12 mars 1998 relative à l'amélioration de la procédure pénale au stade de l'information et de l'instruction*, Brugge, La Charte, 1998, 37-40; B. DE SMET, *De hervorming van het strafrechtelijk vooron-*

de voorvechters van beide kampen zijn zo'n eminente juristen dat erkend moet worden dat er zowel voor het ene als voor het andere systeem geldige argumenten zijn.

Zoals ik heb vermeld, heeft de hervormingscommissie ervoor geopteerd om de figuur van de onderzoeksrechter af te schaffen en hem door de rechter van het onderzoek te vervangen in het kader van het model van het enige onderzoek dat door het openbaar ministerie wordt geleid. Het voorgestelde model vormt een samenhangend, doortimmerd geheel met een solide basis, dat bovendien in verschillende Europese landen werd ingevoerd⁹⁴.

Alle actoren, ook de auteurs van de hervorming⁹⁵, zijn het er echter over eens dat het nieuwe systeem enkel kan functioneren als er ook meer middelen op tafel komen. Bovenop zijn huidige taken zal het parket immers ook gevraagd worden om toezicht te houden op de onderzoeken die nu nog door de onderzoeksrechters worden gevoerd. Hoewel die onderzoeken beslist geringer zijn in aantal, zijn ze van een dergelijke omvang dat ze vaak een belangrijke investering vergen, wat door de werklust van de onderzoeksrechters bevestigd wordt. De rechters van het onderzoek, van hun kant, zullen niet alleen moeten optreden in de dossiers die momenteel aan een gerechtelijk onderzoek zijn onderworpen, maar ook in die welke nu nog het voorwerp uitmaken van een opsporingsonderzoek (met uitzondering van de dossiers die lichte overtredingen betreffen).

De toekenning van bijkomende middelen is bijgevolg een *conditio sine qua non* om het nieuwe model te kunnen uitrollen. Hiervoor ben ik dan ook erg beducht: te veel hervormingen lopen hun doel mis omdat ze worden doorgevoerd zonder dat hieraan de nodige middelen worden toegewezen. Welnu, de huidige budgettaire vooruitzichten zijn allesbehalve rooskleurig: het staat vast dat, na de pandemie die we momenteel doorstaan, de uitdagingen nog steeds aanwezig zullen zijn, maar

vermoedelijk met nog minder middelen aangepakt zullen moeten worden.

Indien de wetgevende en uitvoerende machten die bijkomende middelen niet kunnen garanderen, zal volgens mij de vooropgestelde copernicaanse hervorming vervangen moeten worden door een hervorming van bescheiden omvang, die niettemin een oplossing kan bieden voor de thans geïdentificeerde problemen; deze hebben meer te maken met de noodzaak om in de fase van het vooronderzoek evenwaardige rechten aan de rechtzoekenden toe te kennen en de logge afsluitingsfase van het onderzoek te herzien, dan met de instandhouding of afschaffing van de figuur van de onderzoeksrechter.

b) De instandhouding of afschaffing van het hof van assisen

Het debat over het hof van assisen is al even oud en komt even vaak terug als dat van de onderzoeksrechter⁹⁶. Ook het hof van assisen kan rekenen op onvoorwaardelijke voorstanders en verbeter tegenstanders. Hoewel de participatie van de burger in de rechtsbedeling en de daaruit voortvloeiende vereenvoudiging van de rechtstaal een meerwaarde opleveren die op het conto van het hof van assisen mag worden geschreven, zijn de logge procedure en vooral de onmogelijkheid om tegen de schuldigverklaring beroep in te stellen nadelen die tegen het behoud van het hof van assisen pleiten. In 2005 dacht de Commissie voor de hervorming van het hof van assisen, als eerste optie, aan het model van een collegiale criminele kamer in eerste aanleg en in hoger beroep, samengesteld uit lekenrechters⁹⁷. Ook hier moet tussen twee modellen gekozen worden, met dien verstande dat de keuze van een criminele kamer ter vervanging van het hof van assisen niet noodzakelijk extra middelen zou vergen.

2° Een hervorming die, ondanks deze struikelblokken, niet langer kan wachten

De huidige kwalen van onze strafprocedure zijn bekend en maken overigens deel uit van een ziektebeeld dat in mindere of meerdere mate alle rechtssystemen treft: een veelvoud aan zware en eindeloze procedures, een onbegrensde toename van formele regels die weinig

derzoek in België, Antwerpen, Intersentia, 1998, 261-346; B. DE SMET, «De onderzoeksrechter onder een spervuur van kritiek. Levert het gerechtelijk onderzoek enige meerwaarde op?» in *De uitdaging van de georganiseerde misdaad in België*, Leuven, Universitaire pers, 1998, 301-326; P. DE HERT, «Het recht op een onderzoeksrechter in Belgisch en Europees perspectief. Grondrechtelijke armoede met een inquisitoriale achtergrond», *Panopticon*, 2003, 155-196; F. SCHUERMANS, «Het vooronderzoek in strafzaken: één van die vele dringende werven van justitie» in *Liber amicorum Alain De Nauw. Het strafrecht bedreven*, die Keure, 2011, 787-808; M.-A. BEERNAERT, *La figure du juge d'instruction: réformer ou supprimer*, Limal, Anthemis, 2017, 142 p.; L. KENNES en D. SCALIA (eds.), *Du juge d'instruction vers le juge de l'enquête - Analyse critique et de droit comparé*, Limal, Anthemis, 2017, 354; L. KENNES, «Les vieux fourneaux» in *La science pénale dans tous ses états - Liber amicorum Patrick Mandoux et Marc Preumont*, Brussel, Larcier, 2019, 419-463.

⁹⁴ M.-A. BEERNAERT en L. KENNES, o.c., in L. KENNES en D. SCALIA, *Du juge de l'instruction vers le juge de l'enquête*, 31-32.

⁹⁵ P. TRAESE, o.c., in *La CVDW - Liber Amicorum Chris Van den Wyngaert*, 301; M.-A. BEERNAERT, o.c., in V. FRANSEN en A. MASSET, *Actualités de droit pénal et de procédure pénale*, CUP Vol. 194, Luik, Anthemis, 2019, 162.

⁹⁶ Zie met name: R. DECLERCQ, «Het Hof van Assisen veroordeeld» in *Liber Amicorum A. Vandeplas*, Gand, Mys & Breesch, 1994, 91-114; *Quel avenir pour le jury populaire en Belgique?*, Ecole des Sciences criminelles Léon Cornil, Brussel, Bruylant, 1995, 223 p.; A. MASSET, «Propos pour la suppression de la cour d'assises» in *Strafrecht als roeping - Liber amicorum Lieven Dupont*, II, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2005, 905-920; L. KENNES, o.c., in V. FRANSEN en A. MASSET, *Actualités de droit pénal et de procédure pénale*, CUP Vol. 194, Luik, Anthemis, 2019, 163 tot 186.

⁹⁷ Eindverslag van de Commissie tot hervorming van het hof van assisen, 23 december 2005, http://www.philodroit.be/IMG/pdf/B_FRYDMAN_R_VERSTRAETEN_Rapport_definitif_de_la_Commission_de_reforme_de_la_Cour_d_assises.pdf.

tot geen meerwaarde bieden, geen dan wel een slecht georganiseerd contradictoir debat en het dichtslippen van het rechtssysteem. Reeds in 1930 verklaarde Léon Cornil: «Au pénal comme au civil, une bonne procédure est une procédure simple et claire, riche en garanties de fond, débarrassée concrètement des formalités qui n'ont de garantie que le nom. Ensuite, cette procédure pénale simple doit être contradictoire»⁹⁸.

Ongeacht de keuzes die de wetgever m.b.t. de twee bovenvermelde punten maakt, blijft de hervorming van het Wetboek van Strafvordering een dringende noodzaak, al was het maar om de vereenvoudiging en rationalisering van de procedures en van de regels te verzekeren. Ook de coherentie en de leesbaarheid van de wetteksten zijn een aandachtspunt.

Ik wil hier enkele suggesties doen voor de hervorming van het Wetboek van Strafvordering, waarvan sommige die van de hervormingscommissie overlappen.

*a) Het onderscheid tussen handelingen van gerechtelijke politie, opsporingshandelingen en onderzoekshandelingen*⁹⁹

Een indeling van de onderzoekshandelingen naargelang van de graad van aantasting van de rechten en vrijheden van de burger zou, naar mijn mening, leiden tot een grotere samenhang tussen de voorwaarden waaraan de uitvoering van die handelingen wordt onderworpen.

De handelingen van gerechtelijke politie zouden de handelingen bestrijken die, in de regel, weinig tot geen aantasting van de fundamentele rechten en vrijheden inhouden en die de politieambtenaren op eigen initiatief mogen stellen, zonder dat daartoe de voorafgaande machtiging van een magistraat vereist is. Onder voorbehoud van de handelingen van administratieve politie, die aan bijzondere voorwaarden kunnen worden onderworpen, moeten die handelingen steeds kunnen worden gesteld, als ze maar beantwoorden aan de gerechtelijke finaliteit waarvan ze deel uitmaken. Hierbij denk ik aan de verhoren, het raadplegen van de gegevensbanken die voor de politieambtenaren toegankelijk zijn, het verzamelen van inlichtingen, de huisbezoeken met toestemming van de betrokkene en, meer algemeen, alle handelingen die noch een dwangmaatregel noch een aantasting van de fundamentele rechten en vrijheden inhouden.

⁹⁸ L. CORNIL, «De la nécessité de rendre à l'instruction préparatoire, en matière pénale, le caractère légal qu'elle a perdu», *Rev.dr.pén.crim.*, 1930-31, 823.

⁹⁹ De hervormingscommissie stelde een andere indeling voor, waarbij ze een onderscheid maakte tussen de onderzoekshandelingen die tot de exclusieve bevoegdheid van de procureur des Konings behoren, de gemengde onderzoekshandelingen die zowel tot de bevoegdheid van de procureur des Konings als tot die van de rechter van het onderzoek behoren en, ten slotte, de onderzoekshandelingen waarvoor de machtiging van de rechter van het onderzoek vereist is (R. VERSTRAETEN en A. BAILLEUX, o.c., in *Themis 110. Straf- en strafprocesrecht*, 148).

De opsporingshandelingen zouden handelingen zijn die tot de bevoegdheid van de procureur des Konings behoren. Die handelingen, die een, weliswaar relatieve, aantasting van de fundamentele rechten en vrijheden inhouden, zouden eerst door de procureur des Konings moeten worden toegestaan en zouden, anders dan de handelingen van gerechtelijke politie, moeten beantwoorden aan de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit. Een beknopte motivering van de procureur des Konings zou kunnen volstaan. Wanneer de maatregel erom vraagt (voor bv. de toepassing van de bijzondere opsporingsmethoden), zouden bijzondere voorwaarden kunnen worden gesteld.

De onderzoekshandelingen zouden de handelingen zijn die tot de bevoegdheid van de onderzoeksrechter of van de rechter van het onderzoek behoren. Die handelingen, die een ernstige aantasting van de fundamentele rechten en vrijheden betekenen, zouden een gemotiveerde beschikking van de rechter vereisen en zouden, anders dan de handelingen van gerechtelijke politie en de opsporingshandelingen, moeten beantwoorden aan de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit. Volgens de aard en de graad van aantasting van de fundamentele rechten en vrijheden zouden de onderzoekshandelingen gehierarchiseerd en aan geüniformeerde voorwaarden onderworpen kunnen worden. Zo zijn de huiszoekingen, de observaties in een woning (visuele huiszoekingen) en het af luisteren en heimelijk doorzoeken van informaticasystemen (auditieve of virtuele huiszoekingen) mijns inziens soortgelijke maatregelen waarop dezelfde procedureregels moeten worden toegepast.

Een dergelijke hiërarchische indeling van de onderzoekshandelingen zou een efficiëntere toepassing van de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit mogelijk maken, waarbij de handelingen die de meest ingrijpende aantasting van de fundamentele rechten en vrijheden inhouden een uitgebreidere motivering zouden vergen. De ordening van de onderzoekshandelingen bevordert de rationalisering en uniformering van de voorwaarden waaraan ze moeten voldoen.

b) De gelijkwaardigheid van de rechten van rechtzoekenden in het kader van elk onderzoek

De evolutie, die door het Grondwettelijk Hof werd ingezet, naar een toekenning van gelijkwaardige participatieve rechten in het kader van het vooronderzoek (opsporingsonderzoek en gerechtelijk onderzoek of één enkel onderzoek) moet mijns inziens worden bestendigd.

De lege lata werden die gelijkwaardige rechten reeds ingevoerd in de teksten die betrekking hebben op de inzage van het dossier¹⁰⁰ en het strafrechtelijk kort ge-

¹⁰⁰ Artt. 21bis en 61ter Sv.

ding¹⁰¹. Ongeacht de keuze die gemaakt wordt (één enkel onderzoek of handhaving van het vooronderzoek en het gerechtelijk onderzoek), lijkt het me logisch dat er in de toekomst een gelijkwaardige regeling wordt ingevoerd voor het aanvragen van bijkomende onderzoekshandelingen en van een controle op de traagheid van het onderzoek.

c) De verschuiving van het toezicht op de regelmatigheid van de rechtspleging naar de vonnisgerechten

Het huidige toezicht op de regelmatigheid van de rechtspleging door de onderzoeksgerechten leidt tot een exponentiële toename van het aantal procedures en veroorzaakt onrustwekkende vertragingen in de behandeling van de zaken¹⁰². Steeds frequenter steekt het fenomeen van het «proces binnen het proces» de kop op, zonder dat dit kan verhinderen dat de vragen betreffende de regelmatigheid van de rechtspleging op de een of andere manier opnieuw voor de feitenrechter opduiken.

Ik sluit me derhalve aan bij het voorstel van de hervormingscommissie om de betwistingen inzake de regelmatigheid van de rechtspleging aan het vonnisgerecht toe te vertrouwen¹⁰³: «Meestal is het op basis van de grond van het geschil dat de nietigheden naar waarde kunnen worden beoordeeld»¹⁰⁴. Enkel de gronden van niet-ontvankelijkheid van de vervolging of van verval van de strafvordering die een definitieve streep onder de vervolging trekken, zouden nog voor de kamer van inbeschuldigingstelling of voor de kamer van het onderzoek moeten kunnen worden aangevoerd.

d) De afschaffing van de regeling van de rechtspleging door de raadkamer

Alles wijst erop dat de fase van afsluiting van het onderzoek voor problemen zorgt, vooral wanneer ze in complexe dossiers eindeloos gerekt wordt door procedurekwesties en in een (pre)debat over de grond van de zaak ontaardt.

De hervormingscommissie schaft in haar voorstel de regeling van de rechtspleging door de raadkamer af, aangezien ze enkel nog het enige onderzoek door het openbaar ministerie in aanmerking neemt. Maar zelfs als de keuze valt op het behoud van het gerechtelijk onderzoek,

moet deze tijdrovende fase volgens mij in de toekomst worden uitgespaard.

In een dergelijk scenario zou het openbaar ministerie in de eindfase van het onderzoek opnieuw het heft in handen nemen en beslissen over het gevolg dat aan het dossier moet worden gegeven, dan wel onder toezicht van een rechter. Wat dat betreft zou men zich met name kunnen baseren op het homologatiesysteem dat werd ingevoerd voor de minnelijke schikking en de bemiddeling die na het inleiden van de strafvervolging worden overgenomen, en voor de voorafgaande procedure tot erkenning van schuld.

Indien het openbaar ministerie beslist om te vervolgen, zal de inverdenkinggestelde een rechtstreekse dagvaarding voor het vonnisgerecht ontvangen, nadat hij inzage heeft gekregen van het dossier en om bijkomende onderzoekshandelingen heeft kunnen vragen. In deze fase zou het openbaar ministerie tevens alternatieve procedures, zoals de minnelijke schikking, de bemiddeling in strafzaken of de procedure tot voorafgaande erkenning van schuld kunnen inleiden of afsluiten. Het openbaar ministerie, dat aldus opnieuw meer bewegingsvrijheid krijgt om te oordelen over de wenselijkheid van de vervolging, zou ook kunnen beslissen om de vervolging geheel te staken (een tussenoplossing tussen de huidige beslissingen van seponering en buitenvervolginstelling) of slechts gedeeltelijk te vervolgen (een vervolging beperkt tot bepaalde telastleggingen)¹⁰⁵. Het openbaar ministerie zou van de gelegenheid gebruik kunnen maken om naar vereenvoudigde procedures of andere procedures dan het proces terug te grijpen of om de vervolging tot de voornaamste telastleggingen te beperken door het debat enkel op de steekhoudende feiten toe te spitsen, namelijk die welke een reële invloed op de beslissing van de rechter kunnen hebben, en door de feiten niet te overkwalificeren en de bijkomstige of irrelevante feiten niet te vervolgen.

In alle gevallen waarin de beslissing van het openbaar ministerie zou leiden tot een stopzetting van de vervolging, zou die beslissing, naargelang van het geval, gehomologeerd moeten worden door het onderzoeksgerecht (minnelijke schikking, bemiddeling in strafzaken of volledige stopzetting van de vervolging) of door het vonnisgerecht (procedure van voorafgaande erkenning van schuld, gedeeltelijke stopzetting van de vervolging). In het kader van die homologatieprocedure krijgt de partij de gelegenheid om de beslissing van het openbaar ministerie te betwisten.

Vanuit dit oogpunt zou het openbaar ministerie ook de onterechte burgerlijkepartijstellingen bij wege van rechtsvordering kunnen wegfilteren: wanneer de klacht van de burgerlijke partij volgens het openbaar ministerie

¹⁰¹ Artt. 28sexies en 61quater Sv.

¹⁰² M. DE SWAEF, «Penaal cassatieberoep van nu en straks: enkele denkrichtingen voor de toekomst», rede uitgesproken op de plechtige openingszitting van het Hof op 1 september 2005, *Arr.Cass.* 2005, 23.

¹⁰³ Hierbij moet tevens worden nagedacht over de noodzaak om, in het kader van de «Antigone»-test, een of meer autonome bewijsuitsluitende criteria toe te voegen, zoals de onregelmatigheid die het gevolg is van de opzettelijke of onverschoonbare fout van de overheid.

¹⁰⁴ Advies van de O.B.F.G., *Parl.St.* Senaat 2012-13, nr. 5-1832/4, 35.

¹⁰⁵ Gelet op de moeilijkheid, in sommige gevallen, om de aanhangigmaking van de zaak bij de onderzoeksrechter teniet te doen en met het oog op de procedurele economie, zou men gebruik kunnen maken van de formule «staking van de vervolging voor het overige».

niet ernstig genoeg is om een dossier bij de strafrechter te openen, zou het kunnen beslissen om de feiten niet te vervolgen, maar zijn beslissing zou eerst door het onderzoeksgerecht of door het vonnisgerecht gehomologeerd moeten worden.

e) De terugkerende vraag van het buitensporig aantal voorlopige hechtenissen

Wanneer de hervorming van het Wetboek van Strafvordering ter sprake komt, kan onmogelijk worden voorbijgegaan aan de, blijkbaar onmogelijke, afweging van de voorlopige hechtenis. Het gaat om een kwestie waarin geen van de opeenvolgende hervormingen geslaagd is in haar opzet, namelijk het inperken van het aantal voorlopige hechtenissen.

De wetgever dient die kwestie aan te pakken en moet het aandurven om alle mogelijkheden, ook de meest radicale, zonder enig taboe te onderzoeken, zodat hij zijn vaak verkondigde wil om het aantal voorlopige hechtenissen te verminderen ook in de feiten kan omzetten.

Hier dien ik een belangrijke vaststelling te doen: bij het tegengaan van het verspreidingsrisico van het COVID-19-virus zijn de rechterlijke en uitvoerende machten erin geslaagd om in anderhalve maand tijd (tussen 12 maart en 29 april 2020) de gevangenisbevolking te verminderen met 14%, d.i. 1.324 gedetineerden¹⁰⁶, waaronder veel gedetineerden die zich in voorlopige hechtenis bevonden. Met het gezondheidsrisico in het achterhoofd is het de onderzoeksgerechten dus gelukt om het toepassingsgebied van de volstreekte noodzakelijkheid te beperken, zonder daarom klaarblijkelijk de openbare veiligheid in gevaar te brengen. Dit roept toch vragen op: wanneer de politieke en gerechtelijke overheden zich ertoe gedwongen zien de gevangenisbevolking in te perken wegens omstandigheden onafhankelijk van hun wil (staking, pandemie), zijn ze in staat deze doelstelling te behalen zonder van België meteen een land te maken waar de misdaad welig tiert. De coronapandemie heeft geleid tot het resultaat dat de wetgever zo vaak heeft nagestreefd, maar tot op heden nooit heeft behaald: het waarmaken, op het terrein, van de politieke wil om het aantal gedetineerden aanzienlijk te verminderen. De vraag rijst dan ook hoe datzelfde resultaat buiten dergelijke crisisperiodes bereikt kan worden, aangezien de veiligheid van de burger blijkbaar even goed kan worden gewaarborgd met een lager aantal gedetineerden in voorlopige hechtenis.

¹⁰⁶ O. NEDERLANDT en D. PACI, «La prison face au Covid-19: des mesures déséquilibrées au détriment des personnes détenues et/ou condamnées», *JT* 2020, 348.

f) De herwaardering van het debat op tegenspraak voor het vonnisgerecht

De tijd is gekomen om het debat over de grond van de zaak nieuw leven in te blazen door het mondelinge en contradictoire karakter van dat debat voor de correctionele gerechten te versterken en, zoals de hervormingscommissie voorstelt¹⁰⁷, het recht van verdediging beter te beschermen. Maar al te vaak wordt er voor het bodemgerecht, met uitzondering evenwel van het hof van assisen, geen echt onderzoek meer gevoerd met neerlegging van de bewijzen en een debat op tegenspraak over die bewijzen. In een dergelijk geval kan men zich niet ontdoen van de indruk dat het vonnisgerecht de resultaten van het vooronderzoek (opsporingsonderzoek of gerechtelijk onderzoek) louter goedkeurt of afkeurt. Hierbij wordt voorbijgegaan aan het feit dat het contradictoir debat op de zitting een echte meerwaarde voor de rechter kan betekenen, daar het een licht kan werpen op de hem voorgedragen gegevens die hij met uiterste nauwkeurigheid en de nodige kritische zin moet onderzoeken. In werkelijkheid moet er een juist evenwicht worden gevonden tussen de manier waarop zaken worden behandeld voor het hof van assisen (vaak te lang, zonder enige meerwaarde) en de behandeling van zaken op de zittingen van de correctionele rechtbanken.

Zo kan men zich vragen stellen bij het feit dat er op correctionele zittingen zo weinig getuigen worden gehoord, terwijl dat aantal in opsporingsonderzoeken of gerechtelijke onderzoeken veel hoger ligt. Wanneer de beschuldiging op beslissende of doorslaggevende wijze berust op getuigenissen, die evenwel worden betwist, zouden de verdediging en de rechter die getuigen dan ook rechtstreeks op de zitting moeten kunnen horen tijdens een debat op tegenspraak. Indien de schuldverklaring daarvan afhangt, is deze werkwijze zelfs essentieel: om tot een oordeel te kunnen komen, bestaat er geen betere oplossing dan de getuige in persoon op de zitting te horen over de feiten waarvan hij persoonlijk weet heeft¹⁰⁸. Ik kan het ontwerp van de hervormingscommissie op dit punt dus alleen maar bijvallen.

Het verbod, voor de correctionele rechter, om het debat over de schuldvraag en over de straf te splitsen, belet bovendien dat er een afzonderlijk en autonoom onderzoek op tegenspraak wordt gevoerd over de, noch-

¹⁰⁷ M.-A. BEERNAERT, o.c., in V. FRANSEN en A. MASSET, *Actualités de droit pénal et de procédure pénale*, CUP Vol. 194, Luik, Anthemis, 2019, 155-156.

¹⁰⁸ «Depuis des siècles, on a fait remarquer qu'une déposition écrite, dégagée du ton, du geste, du regard, des hésitations, des réticences, de l'attitude du témoin, ne suffit pas pour faire apprécier le degré de véracité du témoignage. Le témoin qui parle peut être interrogé, examiné, confondu par l'accusé et le ministère public, tandis que le témoignage écrit, impassible et immobile, échappe à tout moyen direct de contrôle» (J.-J. THONISSEN, *Travaux préparatoires du Code de procédure pénale*, 1885, II, 35).

tans essentiële, vraag van de meest passende straf. Bij betwisting van de feiten spitst het debat zich toe op de schuldvraag en verdwijnt het debat over de straf op de achtergrond. Nochtans kunnen steeds meer straffen of maatregelen niet zonder instemming van de betrokkene worden opgelegd¹⁰⁹. Die situatie verplicht de rechter om de beklaagde die de feiten betwist, te vragen of hij akkoord gaat met een mogelijke straf, terwijl hij nog niet eens over de schuld uitspraak heeft gedaan. Dit kan bij de beklaagde alleen maar de indruk wekken dat zijn schuld van meet af aan vaststond. Daarom lijkt het me wenselijk, en hierin volg ik het Anglo-Amerikaanse recht, om voor de correctionele gerechten, bij betwisting van de feiten, het debat over de schuldvraag en het debat over de straf te splitsen. Dit is een noodzakelijke hervorming, niet alleen t.a.v. de eerbiediging van het beginsel van het vermoeden van onschuld, maar ook als men de toepassing van zogenaamd alternatieve straffen wenst te bevorderen¹¹⁰. Op die manier zou de beklaagde die zich tijdens het debat over de schuldvraag achter zijn ontkenningen verschanst, plots heel anders uit de hoek kunnen komen tijdens het debat over de straf, vooral wanneer alternatieve maatregelen of straffen overwogen zouden worden.

III. Het Wetboek van Strafvuivering

A. Chronologisch overzicht van de hervorming

Minister van Justitie Koen Geens heeft bij de aanvang van zijn ambtstermijn, overeenkomstig het regeerakkoord, een grondige hervorming aangekondigd van de wetgeving betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf¹¹¹.

De Minister geeft in de interne nota «Op weg naar een nieuwe Wet Strafvuivering» van 6 november 2015 een overzicht van de krachtlijnen van een nieuw strafvuiveringsrecht.

Begin 2018 heeft hij een voorontwerp van Wetboek van Strafvuivering voor advies meegedeeld aan het College van de procureurs-generaal¹¹².

Ten slotte heeft hij in zijn algemene beleidsnota van 24 oktober 2018 aangekondigd dat het nieuwe Wetboek van Strafvuivering in een redactionele eindfase was en aansluiting vond bij het nieuwe ontwerp van Strafwetboek en bij de daarin voorgestelde indeling van de mis-

drijven¹¹³. Volgens hem moet het Wetboek van Strafvuivering het derde deel vormen van het drieluik van strafwetboeken¹¹⁴.

Tot op heden werd geen enkele tekst van het Wetboek van Strafvuivering openbaar gemaakt.

B. De krachtlijnen van de hervorming¹¹⁵

1° De hergroepering van de strafvuiveringsregels in hetzelfde wetboek

Het toepassingsgebied van het nieuwe Wetboek van Strafvuivering zal niet beperkt worden tot de vrijheidsstraffen, maar zal de strafvuiveringsregels van de meeste straffen bevatten, zoals de werkstraf, de autonome probatiestraf, de straf onder elektronisch toezicht, de straffen met uitstel en bepaalde bijkomende straffen¹¹⁶.

Die hergroepering gaat in op de aanbeveling van de Commissie voor de hervorming van het strafrecht om de probatiecommissie te schrappen en alle betwistingen over de strafvuivering toe te vertrouwen aan de strafvuiveringsrechtbank (naargelang van het geval, aan de strafvuiveringsrechter of aan de rechtbank in haar collegiale samenstelling). De strafvuiveringsrechtbank zou aldus bevoegd zijn om de modaliteiten van de uitgesproken straffen goed te keuren of in voorkomend geval te wijzigen en, bovendien, te beslissen over de gevolgen waartoe de wanuitvoering van straffen, zoals de straf onder elektronisch toezicht, de werkstraf, de probatiestraf of nog de dienstverleningsstraf leidt¹¹⁷.

2° De doelstellingen van de strafvuivering

Het nieuwe Wetboek van Strafvuivering heeft tot doel de strafvuiveringsregels met het oog op een grotere coherentie samen te brengen en ze als zodanig op de doelstellingen van de strafvuivering te laten aansluiten. Deze doelstellingen, die een weerspiegeling vormen van de doelstellingen van de straf zoals ze in het nieuwe ontwerp van Strafwetboek worden omschreven, zijn de volgende¹¹⁸:

¹¹³ Parl.St. Kamer 2018-19, nr. 54 3296/015, p. 12.

¹¹⁴ K. GEENS, *De sprong naar het recht voor morgen. Herodificatie van de basiswetgeving*, 6 december 2016, p. 22.

¹¹⁵ Zie, wat dat betreft: K. GEENS, *Justitieplan*, 42-50; K. GEENS, *De sprong naar het recht voor morgen. Herodificatie van de basiswetgeving*, 6 december 2016, 21-26; Y. VAN DEN BERGHE, o.c., 25-26; H. PENNE en P. VANDENBRUWAENE, o.c. (voetnoot 17), 9-10.

¹¹⁶ Y. VAN DEN BERGHE, o.c., p. 25.

¹¹⁷ J. ROZIE en D. VANDERMEERSCH, m.m.v. J. DE HERDT, M. DEBAUCHE en M. TAEYMANS, o.c., 2017, 122, 130-131, 132-133 en 136.

¹¹⁸ Y. VAN DEN BERGHE, o.c., NC 2019, 25.

¹⁰⁹ De opschorting van de uitspraak, de straf onder elektronisch toezicht, de werkstraf en de probatiestraf kunnen enkel met instemming van de veroordeelde worden uitgesproken.

¹¹⁰ J. ROZIE en D. VANDERMEERSCH, m.m.v. J. DE HERDT, M. DEBAUCHE en M. TAEYMANS, o.c., 2017, 35.

¹¹¹ K. GEENS, *Justitieplan*, o.c., 44.

¹¹² H. PENNE en P. VANDENBRUWAENE, o.c., p. 9.

- het beschermen van de slachtoffers en van de gemeenschap;
- het beperken van het risico op het plegen van nieuwe misdrijven;
- het bevorderen van de maatschappelijke (re-)integratie en rehabilitatie van de veroordeelde;
- het bevorderen van het herstel van de door het misdrijf veroorzaakte schade en van het maatschappelijk evenwicht;
- het beperken, bij de uitvoering van de gevangenisstraf, van de schadelijke gevolgen van de opsluiting.

3° De drempel voor de mogelijke voorwaardelijke invrijheidstelling

Volgens de auteurs van het nieuwe Wetboek hangt de geloofwaardigheid van de strafuitvoering in grote mate af van het tijdstip waarop strafuitvoeringsmodaliteiten toegekend kunnen worden, zonder dat hiermee het gevoel ontstaat dat aan het veroordelend vonnis of arrest onrecht is gedaan¹¹⁹.

Het ontwerp stelt vast dat, in België, de toelaatbaarheidsdatum voor de voorwaardelijke invrijheidstelling wordt bepaald op slechts een derde van de straf en dat ons land hierin op internationaal vlak vrijwel alleen staat. Daarom stelt het ontwerp die drempel in de regel¹²⁰ vast op de helft van de te ondergaan straf, maar het voegt daar meteen aan toe dat die regel ook van toepassing is in geval van recidive, aangezien de feitenrechter bij het bepalen van de straf al rekening heeft gehouden met de strafrechtelijke antecedenten van de dader¹²¹.

In zijn justitieplan had de Minister er in dit opzicht reeds op gewezen dat de minimale tweederde-uitvoering van de straf voor veroordelingen in staat van herhaling tot gevolg had dat sommige veroordeelden niet streefden of werkten naar een vervroegde invrijheidstelling met oplegging van voorwaarden binnen een proeftijd, maar kozen voor de uitboeting (het passief «uitzitten») van alle straffen, met als gevolg dat zij geen inspanning leverden voor hun rehabilitatie en uiteindelijk zonder voorwaarden vrijkwamen¹²².

¹¹⁹ K. GEENS, *De sprong naar het recht van morgen. Hercodificatie van de basiswetgeving*, 24.

¹²⁰ «Om de maatschappij tegen extreem gewelddadig gedrag te beschermen, zal de rechter ten gronde voor bepaalde veroordelingen een beveiligingsperiode kunnen opleggen waarbij hij kan bepalen dat, in afwijking van de wettelijk bepaalde tijdsvoorwaarden, een veroordeelde minimum twee derde van de straf moet ondergaan of, in geval van een levenslange opsluiting, twintig jaar van de straf alvorens eventueel in aanmerking te komen voor een vervroegde invrijheidstelling» (K. GEENS, *De sprong naar het recht van morgen. Hercodificatie van de basiswetgeving*, 24).

¹²¹ K. GEENS, *ibid.*; Y. VAN DEN BERGHE, o.c., NC 2019, 26.

¹²² K. GEENS, *Justitieplan*, 47.

4° Een afgeslankte procedure voor het toekennen van de voornaamste strafuitvoeringsmodaliteiten¹²³ aan de veroordeelden tot een straf van minder dan drie jaar

In zijn justitieplan stelde de Minister dat hij niet zou raken aan de bevoegdheid van de strafuitvoeringsrechtbank om de strafuitvoeringsmodaliteiten voor veroordeelden tot een vrijheidsstraf van meer dan vijf jaar te bepalen. Voor de veroordeelden tot een straf van minder dan vijf jaar, daarentegen, voorzag de Minister, in beginsel, in een invrijheidstelling van rechtswege op grond van bij wet vastgestelde criteria, waarbij aan de veroordeelde bepaalde voorwaarden worden opgelegd die hij tijdens een proeftijd moet naleven. Het openbaar ministerie zou zich evenwel nog steeds tegen de invrijheidstelling kunnen verzetten door bij de strafuitvoeringsrechtbank hoger beroep in te stellen. Volgens de Minister creëert deze wettelijk verankerde rechtszekerheid werklastvermindering bij de rechterlijke orde in de beslissingsprocedure en bij de penitentiaire administratie en de justitiehuisen in de fase van de adviesverlening¹²⁴.

Het voorontwerp van wetboek grijpt dan weer terug naar het huidige onderscheid tussen de veroordeelden tot een straf van in totaal meer dan drie jaar en de veroordeelden tot een straf van in totaal minder dan drie jaar. Voor laatstgenoemden bepaalt het voorontwerp dat de strafuitvoeringsrechter enkel nog over de invrijheidstelling en over de overige uitvoeringsmodaliteiten uitspraak zal doen indien de gevangenisdirecteur deze bij een gemotiveerde beslissing afwijst of het openbaar ministerie zich ertegen verzet of nog, in gevallen van veroordeling wegens geweld- of zedendelicten. Wanneer aldus het dossier op het vlak van de tijdsvoorwaarden, de reclassering en de vermindering van recidive volledig in orde is, wordt de veroordeelde volgens de wettelijke bepalingen in vrijheid gesteld of wordt hem een andere strafuitvoeringsmodaliteit toegekend, zonder dat de strafuitvoeringsrechter hierover uitspraak dient te doen¹²⁵.

5° De uitbreiding van het palet aan strafuitvoeringsmodaliteiten¹²⁶

Het voorontwerp van wetboek stelt tevens voor om het wettelijk palet aan mogelijke uitvoeringsmodaliteiten uit te breiden om nog beter aan de behoeften van de verschillende doelgroepen te kunnen tegemoetkomen.

¹²³ Net als in het huidige systeem gaat het om de modaliteiten van het elektronisch toezicht, de beperkte detentie, de voorwaardelijke invrijheidstelling en de voorlopige invrijheidstelling met het oog op verwijdering van het grondgebied.

¹²⁴ K. GEENS, *Justitieplan*, 45 en 48.

¹²⁵ K. GEENS, *De sprong naar het recht van morgen. Hercodificatie van de basiswetgeving*, 22-23.

¹²⁶ K. GEENS, *De sprong naar het recht van morgen. Hercodificatie van de basiswetgeving*, 23.

Ten gevolge van de vaststelling dat de veroordeelden steeds frequenter onder psychische aandoeningen gebukt gaan, voorziet het ontwerp in de mogelijke plaatsing in een psychiatrisch zorgcentrum indien de psychische toestand van de veroordeelde (tijdelijk) niet meer verenigbaar is met een verblijf in de gevangenis.

Het ontwerp voorziet ook in de mogelijkheid tot plaatsing in een transitiehuis, wat intussen in ons strafrecht werd ingevoerd door de wet van 11 juli 2018 houdende diverse bepalingen in strafzaken¹²⁷.

Uitgaande van de premisse dat het zinloos is te werken aan de re-integratie, in de Belgische samenleving, van de veroordeelden zonder verblijfsrecht jegens wie de diensten van de Minister bevoegd voor vreemdelingen een beslissing tot verwijdering van het grondgebied hebben genomen, voorzien de auteurs van de hervorming in een versnelling van de procedure en de overdracht van de strafuitvoering aan andere landen, om meer veroordeelden hun straf in hun thuisland te laten uitzitten.

C. De huidige vooruitzichten

Als onderdeel van het strafrecht werd het strafuitvoeringsrecht veel te lang stiefmoederlijk behandeld, daar het hoofdzakelijk werd geregeld door middel van omzendbrieven, terwijl de tenuitvoerlegging van een straf per definitie een weerslag heeft op de uitoefening van de fundamentele rechten en vrijheden. De codificering van de regels is dus een noodzaak indien we een goede strafuitvoering willen die de rechten van het individu eerbiedigt en aan de doelstellingen van de straf beantwoordt. In het besluit van haar thesis over het werk van de strafuitvoeringsrechtbanken verdedigt Olivia Nederlandt de opvatting dat de redactie van een Wetboek van Straftuitvoering kan dienen om de beginselen betreffende de strafuitvoering nieuw leven in te blazen en een grotere rechtszekerheid te waarborgen, met name voor wat betreft de berekening van de strafmaat en de strafuitvoeringsprocedure van straffen tot en met drie jaar¹²⁸.

De auteurs van het nieuwe Wetboek van Straftuitvoering, die hiermee aansluiting vinden bij de hervorming van het nieuwe Strafwetboek, besteden meer aandacht aan de uitvoering van andere straffen dan de vrijheidsstraf, die het *ultimum remedium* moet blijven. Het zou zinvol zijn als een dergelijk wetboek ook de algemene beginselen betreffende de strafuitvoering en de desbetreffende procedurele bepalingen zou bevatten, zoals die welke de opsporing van voortvluchtige veroordeelden of het

strafrechtelijk uitvoeringsonderzoek betreffen, waarbij de rechtsprekende bevoegdheid voor deze betwistingen zou worden toegekend aan de strafuitvoeringsrechter¹²⁹.

Hoewel de juridisering van een betwisting bijkomende waarborgen biedt voor het recht van verdediging en het recht op tegenspraak, heeft ze ook een keerzijde: door haar formalistische karakter en de invoering van het contradictoire debat voor het gerecht, vergt ze ook een bijkomende investering in tijd en middelen. Om die reden zouden enkel nog conflictsituaties aan de rechter worden voorgelegd. Voor straffen van maximum vijf (of drie) jaar sluit ik me dan ook aan bij het voorstel van de auteurs van het Wetboek van Straftuitvoering om, zonder rechterlijk optreden, een strafuitvoeringsmodaliteit toe te kennen wanneer de wettelijke voorwaarden vervuld zijn en de gevangenisdirecteur en/of het openbaar ministerie zich er niet tegen verzetten. Enkel in geval van betwisting zou de zaak nog aan de strafuitvoeringsrechter worden voorgelegd. In dat opzicht maak ik me ernstig zorgen over de nakende inwerkingtreding van de bepalingen van de wet van 17 mei 2006 betreffende de toekenning van de strafuitvoeringsmodaliteiten door de strafuitvoeringsrechter¹³⁰. Gelet op het aantal te behandelen zaken¹³¹, bestaat het gevaar dat bij de verwerking van de dossiers een flessenhals zal ontstaan, met vertragingen tot gevolg, wat een negatieve weerslag kan hebben op de gevangenisbevolking en op de vooruitzichten van de veroordeelden op re-integratie¹³².

Het voornemen van de auteurs van de hervorming om de drempel voor de mogelijke voorwaardelijke invrijdestelling op algemene wijze vast te stellen op de helft van de straf, berust mijns inziens op een verstandige aanpak van het probleem. Een optimale straf, zoals de Commissie voor de hervorming van het Strafrecht stelt, is weliswaar een straf die voorzienbaar en begrijpelijk is¹³³, maar dit geldt ook voor de uitvoering van de straf: een te grote onzekerheid, laat staan wantrouwen, bij de strafuitvoering kan immers aanleiding geven tot speculatie en tot een gevaarlijke anticipatie bij de keuze van de straf en de strafmaatbepaling. Het is dan ook belangrijk dat er meer cohesie en samenwerking tussen de straftoemeting en de strafuitvoering tot stand wordt gebracht¹³⁴. Aan de ene kant is het dus lo-

¹²⁷ Zie de artt. 9/1 en 9/2 van de wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf.

¹²⁸ O. NEDERLANDT, *Les juges de l'application des peines face à la réinsertion des personnes condamnées. Une immersion dans la fabrique législative et la pratique judiciaire du droit de l'exécution des peines privatives de liberté*, doctoraatsproefschrift, Université Saint-Louis – Brussel, 2020, niet gepubliceerd, 809-812.

¹²⁹ Zie: H. PENNE en P. VANDENBRUWAENE, o.c. (voetnoot 17), 9-10.

¹³⁰ Op het moment dat ik deze regels schrijf, werd deze – reeds herhaaldelijk uitgestelde – datum vastgesteld op 1 april 2021.

¹³¹ Ter illustratie: 739 veroordeelden tot straffen van meer dan drie jaar ontvingen van de strafuitvoeringsrechtbanken een strafuitvoeringsmodaliteit, terwijl, in dezelfde periode, 7.423 veroordeelden tot straffen van in totaal drie jaar of minder voorlopig in vrijheid waren gesteld (*Parl.St.* Kamer 2018-19, nr. 54-3527/007, p. 31).

¹³² Zie de hoorzittingen van de Commissie voor de Justitie van de Kamer van volksvertegenwoordigers, vóór de goedkeuring van de wet van 5 mei 2019 (*Parl.St.* Kamer 2018-19, nr. 54-3527/007, p. 15-58).

¹³³ J. ROZIE, D. VANDERMEERSCH en J. DE HERDT, m.m.v. M. DEBAUCHE en M. TAEYMANS, o.c., 2019, 34.

¹³⁴ O. NEDERLANDT, o.c., 827.

gisch dat de rechter, wanneer hij beslist om een vrijheidsstraf uit te spreken, weet dat deze op zijn minst voor de helft zal bestaan in een vrijheidsbeneming. Aan de andere kant moet vermeden worden dat de veroordeelde recidivisten die pas na twee derde van hun straf voor vrijlating in aanmerking zouden komen, er niet bewust voor kiezen om hun straf volledig uit te zitten, met de bedoeling niets meer verschuldigd te zijn aan een samenleving die, in hun ogen, er niet naar streeft hun een geloofwaardig toekomstperspectief te bieden door hun een vervroegde vrijlating in het vooruitzicht te stellen.

Besluit

Il y a tant de lois qu'il n'y a personne exempt d'être pendu (Napoléon Bonaparte).

We komen uit een ongeziene periode van sanitaire noodtoestand, die nog maar net na de traumatische ervaring van de terroristische aanslagen is uitgebroken: in dergelijke crisisperiodes worden we ons bewust van het belang van een stabiele en solide legislatieve basis, die aan de grondslagen van de rechtsstaat gestalte geeft. De strafwetboeken maken deel uit van die basis waarop we te allen tijde een beroep moeten kunnen doen.

Er bestaat geen kant-en-klaar recept voor de aanmaak van nieuwe wetboeken. Het geheim van een geslaagde hervorming schuilt in een subtiele combinatie van getrouwheid en aanpassing: getrouwheid aan de beginselen waarop het sociaal pact is gegrond en aanpassing aan een veranderende wereld. Om het met de beroemde woorden van Max Weber te zeggen, het is ook belangrijk om de ethiek van de overtuiging met de ethiek van de verantwoordelijkheid te verzoenen.

We kunnen niet zomaar voor het ene of voor het andere kiezen. We moeten eerder aanvaarden dat onze gemeenschappelijke toekomst zich zal afspelen in een steeds complexere wereld waarin ook het recht niet door het fenomeen van de entropie wordt gespaard. Zoals we hebben gezien, gaat het er niet zozeer om de verbeelding de vrije hand te laten, maar om de platgetreden paden te verlaten omdat de realiteit deze niet meer bewandelt. Die taak gaat gepaard met een zekere complexiteit die, paradoxaal genoeg, Justitie kan versterken omdat ze werd uitgerust met de nodige instrumenten die voldoende stand-

vastigheid én kneedbaarheid vertonen om de huidige uitdagingen aan te kunnen.

Voor wat de redactie van nieuwe wetboeken betreft, mag deze complexiteit er ons echter niet van weerhouden een duidelijke lijn te trekken met het oog op het opmaken van coherente en leesbare teksten.

Die codificatie-oefening vormt een uitdaging, zowel voor de wetgever als voor de actoren die de nieuwe teksten zullen moeten toepassen. Marie-Aude Beernaert beklemtoont dat het een taak is die tot de nodige bescheidenheid en een open debat uitnodigt: «Il faut avoir fait l'exercice consistant à réécrire les règles régissant toute une branche de droit dans un ensemble qui se veut systématique et ordonné pour se rendre compte de l'ampleur et de la complexité de la tâche.»

Elke fundamentele hervorming roept niet alleen grote verwachtingen op, maar ook een – al dan niet terechte – vrees. In zijn «woord vooraf» bij het voorontwerp van het Strafwetboek waarschuwde minister van Justitie Jean Gol dat «voor hen die belast zijn met de toepassing van de wetteksten, elke verandering meebrengt dat hun gewoonten worden verstoord. De wetgever moet zulks indien nodig kunnen opleggen. Hij mag dat echter niet zonder ernstige reden doen omdat hij zodoende de instanties bevoegd voor de toepassing van de wet kan ontmoedigen en in verwarring brengen. Zonder de toegewijde medewerking van die instanties blijven de voornemens van de wetgever dode letter, ook al is hij met de beste bedoelingen beziel.»

De omvang van het werk en de terechte vrees voor verandering mogen ons echter niet voor elke hervorming doen terugdeinzen, tenzij we bereid zijn het risico te lopen in een vastgeroest rechtssysteem terecht te komen dat geen geloofwaardig antwoord kan bieden op de toestanden die het geacht wordt te regelen.

Nu is het de beurt aan de wetgever om te bewijzen dat hij nog moderne, bruikbare en toepasbare wetboeken kan ontwerpen. De rechtsbeoefenaren, van hun kant, moeten aanvaarden om hun gewoonten los te laten en uit hun huidige comfortzone te treden, ook al bestaat deze uit achterhaalde teksten die doorspekt zijn met allerlei bepalingen waarvan de logische opbouw volledig zoek is. Het gaat hier om een enorme uitdaging, maar het is de prijs die we moeten betalen om de actuele, erg matige teksten de rug toe te keren en de toekomstige generaties een geschikt en performant werkinstrument te bieden.